Editörler: Yenal Yağmur - Ümit Gaberli

REKREASYON

Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler

Bu kitabın yazılmasındaki amaç, sosyal bilimlerin yükselen bir araştırma alanı olan "rekreasyon" konusunda kapsamlı bir eserin bulunmaması ve mevcut kaynakların var olan ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte olmamasıdır. Bu eserin özgünlüğü, yazar ekibinin başta turizm, rekreasyon ve spor alanları olmak üzere ekonomi, işletme, kamu yönetimi, şehir ve bölge planlamacılığı gibi çok farklı alanlarda uzmanlaşmış akademisyen ve araştırmacılardan oluşmasından ileri gelmektedir. Bu kitap, mevcut yazında bulunan belirli rekreasyon faaliyetleri özelinde tek yönlü bakış açısıyla yazılmış kitapların aksine birçok konu başlığına odaklanan çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Rekreasyon ile ilgili olabileceğini düşündüğümüz hemen hemen tüm konuları içeriğe dâhil etmeye çalıştığımız bu kitap, yaklaşık bir yıllık çalışmanın ürünüdür. Bu eserin, rekreasyon konusunda bilgi sahibi olmayı isteyen tüm unsurlara yardımcı olmasını ve farklı bakış açıları kazandırmasını dileriz.

NOBEL BİLİMSEL ESERLER

www.nobelyayin.com E-KİTAP kiralamak için

ISBN 978-625-7296-30-4

www.nobelyayin.com
nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

atlaskitap.com

www.nobelkitap.com

REKREASYON

Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler

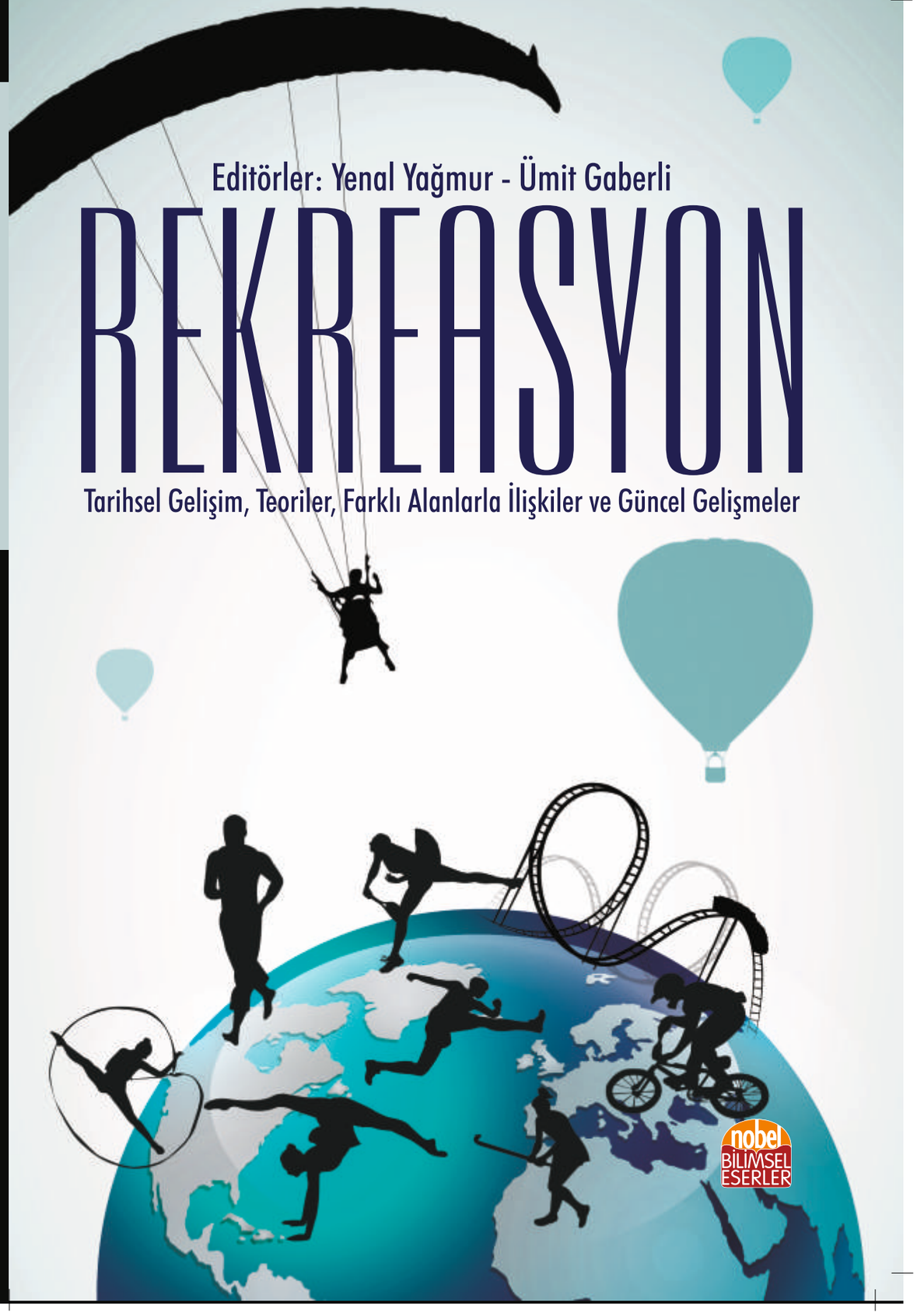
Editörler
Yenal Yağmur
Ümit Gaberli

nobel BİLİMSEL ESERLER

Editörler: Yenal Yağmur - Ümit Gaberli

REKREASYON

Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler

nobel BİLİMSEL ESERLER

REKREASYON:

Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler

---

Editörler
Yenal YAĞMUR - Ümit GABERLİ

nobel BİLİMSEL ESERLER

REKREASYON: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler
Editörler: Yenal Yağmur - Ümit Gaberli

Bilimsel Eserler No. : 515
ISBN : 978-625-7296-30-4
E-ISBN : 978-625-7296-31-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2020

© Copyright 2020, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

'NOBEL BİLİMSEL ESERLER' Bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Lale Yalçın -laleenobel@gmail.com-
Baskı ve Cilt : Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti. Sertifika No: 47479
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

Kütüphane Bilgi Kartı

Yağmur, Yenal., Gaberli, Ümit.
REKREASYON: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler / *Editörler: Yenal Yağmur - Ümit Gaberli*
1. Basım. XVIII + 484 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-7296-30-4
E-ISBN: 978-625-7296-31-1
1. Turizm 2. Rekreasyon Yönetimi 3. Spor

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

ÖN SÖZ

Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte çağdaş toplumlar üzerinde derin etkileri bulunan stres, ruhsal bunalım, obezite, yabancılaşma ve anti sosyal davranışlar gibi çeşitli sorunların ortadan kaldırılması ya da azaltılmasında, yenilenme ve yeniden yaratılma anlamına gelen rekreasyonun hayati rolü bulunmaktadır. Rekreasyon kavramının bireyler üzerinde fiziksel, sosyal ve psikolojik etkilerinin bulunması, bu kavrama yönelik önemi ve ilgiyi arttırmıştır. Ülkemizde son dönemde popüler hâle gelen rekreasyon kavramının kökeni ve gelişimi çok eskidir. Rekreasyon kavramının Batı toplumlarında bir bilim alanı olarak ortaya çıkıp gelişmesinde başta ABD olmak üzere Avustralya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin ciddi katkıları ve büyük rolü bulunmaktadır. Rekreasyon kavramının ülkemize nispeten geç girmesi, ulusal ve uluslararası bilimsel yayın üretiminde geri kalınmasına ve dolayısıyla ilgili alan yazında sınırlı sayıda kaynağın bulunmasına neden olmuştur. Bu sınırlı kaynakların büyük bir kısmı da son birkaç yılda üretilmekle birlikte rekreasyon kavramını farklı açılardan ele alan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu az sayıda çalışma da kavramı tek yönlü bir bakışla incelemekte başka bir ifadeyle kavramının farklı disiplin ve bilim alanlarına hitap eden doğasına yönelik çok yönlü bir bakış açısıyla incelememektedir. Aslında rekreasyon, turizm başta olmak üzere spor, işletme, iktisat, pazarlama, ekonomi, mimarlık ve ziraat gibi farklı disiplin ve araştırma alanlarına hitap etmektedir. Bu bakımdan, rekreasyon konusunda ülkemizde üretilen bilimsel yayınların büyük çoğunluğunun rekreasyon kavramını tek yönlü bir bakışla belirli konu çerçevesinde ele almış olması, kavramın çok disiplinli bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliği, bu eserin hazırlanmasındaki temel çıkış noktamızdır.

Bu kitabın yazılmasındaki öncelikli amaç, araştırmalardan görüldüğü üzere, sosyal bilimlerin yükselen bir araştırma alanı olan “rekreasyon” konusunda

kapsamlı bir eserin bulunmayışı ve mevcut kaynakların yeterli niteliğe sahip olmayışıdır. Bu anlamda kitabın özgünlüğü, yazar ekibinin başta turizm, rekreasyon ve spor alanları olmak üzere ekonomi, işletme, kamu yönetimi, şehir ve bölge planlamacılığı gibi çok farklı alanda uzmanlaşmış akademisyenler ve araştırmacılardan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Kitapta beş ayrı ana başlık altında 28 bölüm bulunmaktadır. İlk ana başlık altında bulunan bölümlerde rekreasyonun tarihsel gelişimine ve oyun teorilerine değinilerek, rekreasyon konusunun ne olduğuna ilişkin çerçeve çizilirken, farklı rekreasyon faaliyetleri alanındaki güncel gelişme ve konulara da dikkat çekilmiştir. İkinci ana başlık altındaki bölümlerde, günümüzün önemli tartışmalarından biri hâline gelen sürdürülebilirlik hususunda rekreasyon ile bağlantılı olarak kentleşme, şehir planlaması, iklim değişikliği gibi konular ele alınmaktadır. Üçüncü ana başlık altındaki bölümlerde, rekreatif faaliyetlerin turizm ve spor ile ilişkisi incelenirken, dördüncü ana başlık altındaki bölümlerde ise rekreasyonun iktisadi ve sosyal boyutları irdelenmiştir. İktisadi ve sosyal boyutların rekreasyon ekonomisi, rekreasyonun iktisadi gelişmişlik düzeyi ile olan ilişkisi, siyasal kurumların rekreatif görevleri, demografik yapı ile ilişkisi gibi makro düzeyde incelenmesinin yanında, pazarlama, işletmelerde örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık, liderlik gibi mikro düzeyde incelenmesi de söz konusudur. Son ana başlıkta, teknolojik gelişmelerin giderek hızlandığı günümüzde rekreasyon-teknoloji etkileşimi de göz ardı edilmeyerek, rekreasyonda inovasyon, dijitalleşme ve dijital boş zaman konuları ele alınmıştır.

Birçok uzman akademisyen ve araştırmacı tarafından kaleme alınan bu eser, rekreasyon konusuyla önemli ve derin ilgisi olabileceği düşünülen hemen hemen tüm konuları kapsamlı şekilde bir arada sunmaktadır. Rekreasyon alanında hazırlanmış bu kapsamlı eser, ders kitabı (lisans-yüksek lisans ve doktora) olmasının yanında bilimsel kitap özelliği de taşımaktadır. Bu nedenle hedef kitlesi, rekreasyon derslerinin verildiği bölümler ve öğrencileri ile rekreasyon araştırmaları yürüten akademisyenler ve araştırmacılardır.

Rekreasyonu kapsamlı olarak sunmaya çalışan bu eserde, mevcut alandaki sınırlı sayıdaki çalışmaların ve alışılagelmiş yaklaşımların dışına çıkılmak istenmiştir. Bu bakımdan, yaklaşık bir yıllık çalışmanın ürünü olan bu eserin rekreasyon konusunda bilgi sahibi olmayı isteyen tüm unsurlara yardımcı olmasını ve farklı bir bakış açısı kazandırmasını dileriz. Eserin gelecekte daha da geliştirilmesi ve eksik yönlerinin giderilmesi için sizlerden gelecek tüm yapıcı eleştiri ve önerileri büyük bir memnuniyetle karşılayacağımızı bilmenizi isteriz.

Yenal YAĞMUR & Ümit GABERLİ

BÖLÜM YAZARLARI

REKREASYONDA TARİHSEL GELİŞİM, TEORİLER VE GÜNCEL GELİŞMELER

BÖLÜM 1

REKREASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Doç. Dr. Nuran Akşit Aşık - Balıkesir Üniversitesi, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri,
E-posta: nuran@balikesir. edu. tr ORCID: 0000-0003-0409-7359

BÖLÜM 2

BOŞ ZAMAN, REKREASYON VE OYUN TEORİLERİ

Doç. Dr. Nuran Akşit Aşık - Balıkesir Üniversitesi, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri,
E-posta: nuran@balikesir. edu. tr ORCID: 0000-0003-0409-7359

BÖLÜM 3

REKREASYON VE TEMALI PARKLAR

Serkan Yorulmazer - Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi,
E-posta: serkanyorulmazer@gmail. com ORCID ID: 0000-0002-2226-1469

Arş. Gör. Gamze Yorulmazer - İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Turizm Rehberliği,
E-posta: gamze. yorulmazer@medeniyet. edu. tr ORCID ID: 0000-0001-7365-8741

Doç. Dr. Murad Alpaslan Kasalak - Akdeniz Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi,
E-posta: muradkasalak@akdeniz. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-4421-1921

BÖLÜM 4

AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU: BİREYLERİN KATILIM MOTİVASYONLARI VE ENGELLER

Dr. Öğr. Üyesi Sezer Karasakal - Antalya Bilim Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: sezerkarasakal@hotmail. com ORCID ID: 0000-0002-4713-2735

BÖLÜM 5

MACERA REKREASYONU

Özge Yavaş Tez - Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Rekreasyon,
E-posta: ozgeyavas@hotmail. com. tr ORCID ID: 0000-0002-1948-1620

Özgür Tez - Bilim Uzmanı, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Rekreasyon,
E-posta: ozgurtez@hotmail. com. tr ORCID ID: 0000-0001-6038-3363

BÖLÜM 6

METALAŞTIRILAN HAYVANLAR VE REKREATİF FAALİYETLER

Altan Demirel Öğr. Gör., Antalya AKEV Üniversitesi, Turist Rehberliği,
E-posta: altan. demirel@akev. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-1010-4116

BÖLÜM 7

REKREASYON VE KÜLTÜREL MİRAS

Arş. Gör. Adnan Öztürk - Akdeniz Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: adnanozturk@akdeniz. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-1660-3733

BÖLÜM 8

MİLLİ PARKLAR, KORUMA ALTINDAKİ ALANLAR VE REKREASYON HİZMETLERİ

Doç. Dr. Güney Çetinkaya - Akdeniz Üniversitesi, Rekreasyon Bölümü,
E-posta: gcetinkaya@akdeniz. edu. tr ORCID ID:0000-0002-1757-5105

BÖLÜM 9

REKREASYONDA GÜNCEL TREND VE GELİŞMELER

Dr. Öğr. Üyesi Çinuçen Okat - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
E-posta: cinucenokat@yyu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-1335-0216
Dr. Öğr. Üyesi Simge Kömürcü - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: simge. komurcu@ikcu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-9094-3023

REKREASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

BÖLÜM 10

REKREASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Mustafa Said Kocabıyık - Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: m. saidkocabiyik@gmail. com ORCID ID: 0000-0002-3663-5417
Doç. Dr. Engin Deniz Eriş - Dokuz Eylül Üniversitesi, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik,
E-posta: engindeniz. eris@deu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-0652-3975

BÖLÜM 11

REKREASYON VE KENT (ŞEHİR)

Dr. Özgür Sarıbaş - Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
E-posta: saribasozgur@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-0567-3039

BÖLÜM 12

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKESİ DOĞRULTUSUNDA REKREASYON ALANLARININ TAŞIMA KAPASİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Eda Koçak - Siirt Üniversitesi, Tasarım Meslek Yüksekokulu,
E-posta: eda. kocak@siirt. edu. tr ORCID ID: 0000-0003-2153-0636
Dr. Öğr. Üyesi Demet Erol - Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama,
E-posta: edemet@gazi. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-1705-4297

BÖLÜM 13
BAHÇE DÜZENLEMESİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR PARKLARA GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE ÖZGÜ YEŞİL ALAN YAKLAŞIMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Demet Erol - Gazi Universitesi, Şehir ve Bölge Planlama,
E-posta: edemet@gazi. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-1705-4297
Öğr. Gör. Eda Koçak - Siirt Üniversitesi, Tasarım Meslek Yüksekokulu,
E-posta: eda. kocak@siirt. edu. tr ORCID ID: 0000-0003-2153-0636

BÖLÜM 14
REKREASYON VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ
Doç. Dr. Burhan Sevim - Kastamonu Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: bsevim@kastamonu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-3326-9642

REKREASYON VE TURİZM-SPOR

BÖLÜM 15
DENİZ TURİZMİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREATİF FAALİYETLER
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Doğan - Antalya Bilim Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
E-posta: oguz. dogan@antalya. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-3038-1719
Prof. Dr. Nedim Yüzbaşıoğlu - Akdeniz Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: nedimy@akdeniz. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-6079-9980

BÖLÜM 16
REKREASYON VE ANİMASYON
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahar - Kapadokya Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
E-posta: mehmet. bahar@kapadokya. edu. tr ORCID ID: 0000 0001 5377 7292

BÖLÜM 17
REKREASYON VE SPOR
Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Erul - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği.
E-posta: emrullah. erul@ikcu. edu. tr ORCID ID: 0000-0003-3785-9145

İKTİSADİ VE SOSYAL YÖNLERİ İLE REKREASYON

BÖLÜM 18
REKREASYON EKONOMİSİ: REKREASYONEL FAALİYETLERİN EKONOMİK DEĞER ÖLÇÜMÜ VE EKONOMİYE KATKISI
Dr. Öğr. Üyesi Ümit Gaberli - Siirt Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi.
E-posta: umit. gaberli@siirt. edu. tr ORCID ID: 0000-0003-0097-174X

BÖLÜM 19
GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ, YAŞAM KALİTESİ VE REKREASYON
Yağmur Can - Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği.
E-posta: yagmurcan2009@gmail. com ORCID ID: 0000-0002-0828-0954

BÖLÜM 20
BİREYLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN REKREASYON FAALİYETLERİNE KATILIM ÜZERİNE ETKİLERİ
Prof. Dr. Cengiz Demir - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği.
E-posta: cengiz. demir@ikc. edu. tr ORCID ID: 0000-0003-0753-1448.
Zafer Gündüz - Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği.
E-posta: zfrgndz35@gmail. com ORCID ID: 0000-0002-3485-0818.

BÖLÜM 21
REKREASYON VE PAZARLAMA
Dr. Öğr. Üyesi Serkan Gün - Siirt Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları.
E-posta: serkan. gun@siirt. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-2501-1078

BÖLÜM 22
REKREASYON KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE SİYASAL KURUMLARIN REKREATİF GÖREVLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Levent Yılmaz - Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
E-posta: levent. yilmaz@deu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-5077-0877.
Prof. Dr. Mehmet Emre Güler - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: memre. guler@ikcu. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-8689-9859.

BÖLÜM 23
REKREASYONEL LİDERLİK
Dr. Öğr. Üyesi Yenal Yağmur - Siirt Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi,
E-posta: yenal. yagmur@siirt. edu. tr ORCID ID: 0000-0008-9273-9122

BÖLÜM 24
REKREASYON VE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ
Dr. Alper Tutcu - İşletme Anabilim Dalı.
E-posta: alpertutcu@hotmail. com ORCID ID: 0000-0003-0430-3693

BÖLÜM 25
İŞ YERİNDE REKREASYON İMKÂNLARI VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK
Cafer Şafak Eyel Dr. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
E-posta: cafersafak. eyel@ou. bau. edu. tr ORCID ID: 0000-0002-2391-6316

REKREASYON VE TEKNOLOJİ

BÖLÜM 26
REKREASYON VE İNOVASYON
Dr. Arş. Gör. Pınar Işıldar - Dokuz Eylül Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
E-posta: pinar. isildar@deu. edu. tr ORCID ID: 0000-0001-7667-9951.

BÖLÜM 27
REKREASYON VE DİJİTALLEŞME
Dr. Yunus Topsakal - Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği,
E-posta: topsakal. yunus@gmail. com ORCID ID: 0000-0003-3202-5539

BÖLÜM 28
BOŞ ZAMAN KULLANIMI VE REKREASYONUN DİJİTALLEŞMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Kadir Faik Küçüktopuzlu - Siirt Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi,
E-posta: kadir.kucuktopuzlu@siirt. edu. tr ORCID ID: 000-0003-1267-8559

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

REKREASYONDA TARİHSEL GELİŞİM, TEORİLER VE GÜNCEL GELİŞMELER

BÖLÜM 1
REKREASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ **3**
1. Dünyada Rekreasyonun Tarihsel Gelişimi 3
1.1. İlk Çağlarda Rekreasyon 3
1.2. Orta ve Yeni Çağ'da Rekreasyon 6
1.3. Yakın Çağ'da Rekreasyon 7
2. Türkiye'de Rekreasyonun Tarihsel Gelişimi 9
2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Rekreasyon 9
2.2. Cumhuriyet Dönemi 11
Kaynakça 12

BÖLÜM 2
BOŞ ZAMAN, REKREASYON VE OYUN TEORİLERİ **15**
1. Boş Zaman Teorileri 15
1.1. Boş Zaman Paradigması 15
1.2. Akış Teorisi (Flow Theory) 18
1.3. Öz Belirleme Teorisi (Self-Determination Theory) 19
1.4. Ciddi ve Kayıtsız Boş Zaman Teorisi (Serious and Casual Leisure Theory) 21
1.5. Tersine Dönme Teorisi (Reversal Theory) 22
1.6. Öz Yeterlilik Teorisi (Self-Efficacy Theory) 24
1.7. Telafi ve Yayılma Teorisi (Compensation and Spillover Theory) 24
1.8. Aylak Sınıf Teorisi (The Theory of the Leisure Class) 25
2. Rekreasyon ve Oyun Teorileri 26
2.1. Rahatlama Teorisi (Relaxation Theory) 26
2.2. Uyarılma Teorisi (The Arousal Theory) 27

2.3. Arınma Teorisi (Catharsis Theory) 28
2.4. Fazla Enerji Teorisi (Surplus Energy Theory) 29
2.5. Taklit Tekrar Teorisi (Recapitulates Theory) 29
Kaynakça 30

BÖLÜM 3
REKREASYON VE TEMALI PARKLAR 37
1. Giriş 37
2. Boş Zaman ve Rekreasyon 38
2.1. Zaman Kavramı 38
2.2. Boş Zaman Kavramı 40
2.3. Rekreasyon Kavramı 44
2.4. Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedeni 47
3. Tema Parklar 49
Sonuç 58
Kaynakça 60

BÖLÜM 4
AÇIK VE KAPALI ALAN REKREASYONU: BİREYLERİN KATILIM MOTİVASYONLARI VE ENGELLER 65
1. Giriş 65
2. Açık ve Kapalı Rekreasyon Alanları 66
2.1. Açık Alan Rekreasyonu 67
2.2. Kapalı Alan Rekreasyonu 70
3. Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonlarına Katılım Motivasyonları 72
3.1. Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonlarına Katılımın İnsanlar Üzerindeki Etkileri 73
3.2. Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonlarına Katılımın Önündeki Engeller 74
Sonuç 75
Kaynakça 76

BÖLÜM 5
MACERA REKREASYONU 83
1. Giriş 83
2. Macera Kavramı 84
3. Macera Rekreasyonu Kavramı 86
4. Macera Rekreasyonunun Sınıflandırılması 86
4.1. Macera Rekreasyonu Modeli (ARM) 89
5. Macera Rekreasyonun Temel Dayanakları 91
6. Macera Rekreasyonu Deneyimine İlişkin Durumsal Değişkenler 92
7. Macera Rekreasyonunun Temel Motivasyon Kaynakları 94

8. Macera Rekreasyonu Etkinliklerine İlişkin Program Çeşitleri 97
Sonuç 98
Kaynakça 99

BÖLÜM 6
METALAŞTIRILAN HAYVANLAR VE REKREATİF FAALİYETLER 103
1. Giriş 103
2. Metalaşma 104
3. Rekreasyon ve Turizm İlişkisi 105
4. Rekreatif Faaliyet Alanlarında Hayvanların Kullanımı 107
4.1. Hayvanat Bahçeleri 107
4.2. Vahşi Yaşam Rezervleri ve Safari Parkları 108
4.3. Su Parkları 109
4.4. Akvaryumlar 110
4.5. Sirkler 110
4.6. Av Alanları 111
4.7. Etkinlik Kapsamında Kullanılan Hayvanlar 111
Sonuç 113
Kaynakça 114

BÖLÜM 7
REKREASYON VE KÜLTÜREL MİRAS 117
1. Giriş 117
2. Kültür, Miras ve Kültürel Miras Kavramları 118
3. Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Alan Unsurları 122
4. Kültürel Miras Rekreasyon İlişkisi 126
Sonuç 128
Kaynakça 129

BÖLÜM 8
MİLLÎ PARKLAR, KORUMA ALTINDAKİ ALANLAR VE REKREASYON HİZMETLERİ 133
1. Giriş 133
2. Doğa Koruma Fikri ve Millî Park Kavramı 136
3. Bir Rekreasyon ve Turizm Kaynağı Olarak Millî Parklar 139
4. Millî Park ve Korunan Alanlarda Sunulan Rekreasyonel Hizmetler 142
Kaynakça 145

BÖLÜM 9
REKREASYONDA GÜNCEL TREND VE GELİŞMELER 149
1. Giriş 149
2. Rekreasyonda Güncel Trendler 150
2.1. Spa & Wellness 150

2.2. Yoga 152
2.3. Toplum Sağlığı Aktiviteleri 153
2.4. Oryantiring 154
2.5. Glamping 155
3. Rekreasyonda Teknoloji Temelli Trend ve Gelişmeler 156
3.1. E-Sport 157
3.2. Geocaching 157
3.3. Drone Teknolojisi 158
3.4. Sanal Gerçeklik 159
Sonuç 159
Kaynakça 160

REKREASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

BÖLÜM 10
REKREASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 167
1. Giriş 167
2. Sürdürülebilirliğe İlişkin Kavramsal Çerçeve 168
3. Turizm Sektörü Açısından Sürdürülebilirlik 173
4. Rekreasyon Faaliyetlerinde Sürdürülebilirlik ve Gelecek 177
Sonuç 180
Kaynakça 181

BÖLÜM 11
REKREASYON VE KENT (ŞEHİR) 185
1. Giriş 185
2. Zaman, Boş Zaman ve Rekreasyon 186
3. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme; Nedenleri ve Sonuçları 189
3.1. Kentleşmenin Nedenleri, Sonuçları ve Meydana Gelen Sorunlar 190
4. Kent, İnsan ve Rekreasyon 192
5. Kent ve Rekreasyon İhtiyacı 193
Sonuç 195
Kaynakça 196

BÖLÜM 12
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKESİ DOĞRULTUSUNDA REKREASYON ALANLARININ TAŞIMA KAPASİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 199
1. Giriş 199
2. Taşıma Kapasitesi Kavramı 200
3. Rekreasyonel Taşıma Kapasitesi 202
3.1. Fiziksel Taşıma Kapasitesi 204
3.2. Sosyal Taşıma Kapasitesi 204

3.3. Ekolojik Taşıma Kapasitesi 205
3.4. Yönetimsel/İdari Taşıma Kapasitesi 205
4. Rekreasyonel Taşıma Kapasitesi ve Sürdürülebilirlik 206
Sonuç 208
Kaynakça 209

BÖLÜM 13
BAHÇE DÜZENLEMESİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR PARKLARA GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE ÖZGÜ YEŞİL ALAN YAKLAŞIMLARI 213
1. Giriş 213
2. Dünyada Park Tasarımı Yaklaşımları; Sosyal Değişimin Mekândaki İfadesi Kamusal Parklar 215
2.1. Birinci Dönem; "*Pleasure Ground*" 1850–1900 Arası 218
2.2. İkinci Dönem; Reform Park; 1900–1930 Arası 220
2.3. Üçüncü Dönem; Rekresyonel Tesisler (Recreational Facility) 1930-1965 Arası 221
2.4. Dördüncü Dönem; Açık Alan Sistemi (Open Space System) 1965–? 222
2.5. Beşinci Dönem; Sürdürülebilir Parklar 1990 ve Sonrası 222
3. Türkiye'de Parklar; Bahçelerden Park Tasarımına, Park Tasarımından Millet Bahçesine 223
3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Açık ve Yeşil Alanlar 223
3.2. Cumhuriyet ile Birlikle Kentsel Yeşil Alanların Kent Sisteminin Parçası Olma Süreci 226
Sonuç 233
Kaynakça 234

BÖLÜM 14
REKREASYON VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ 239
1. Giriş 239
2. İklim Değişikliği 240
2.1. İklim Değişikliğinin Nedenleri 241
2.2. İklim Değişikliğinin Etkileri 243
3. Rekreasyon Kavramı 245
3.1. Rekreasyonun Özellikleri 247
3.2. Rekreasyonun Sınıflandırılması 248
4. İklim Değişikliği ve Rekreasyon İlişkisi 250
Sonuç 253
Kaynakça 254

REKREASYON VE TURİZM-SPOR

BÖLÜM 15
DENİZ TURİZMİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REKREATİF FAALİYETLER ... 261
1. Giriş 261
2. Deniz Turizmi Kavramı 263
3. Deniz Turizmi Kapsamında Gerçekleştirilen Rekreatif Faaliyetler 265
3.1. Kruvaziyer Gezileri/Kruvaziyer Turizmi 265
3.2. Tüplü Dalış (Scuba Diving), Şnorkelli Dalış (Snorkelling) ve Serbest Dalış (Freediving) 266
3.3. Bot Turları 267
3.4. Bareboat 268
3.5. Eğlence Amaçlı Balıkçılık 269
3.6. Balina Gözlemciliği 269
3.7. Yat Gezileri/Yat Turizmi 270
Sonuç 271
Kaynakça 272

BÖLÜM 16
REKREASYON VE ANİMASYON 277
1. Giriş 277
2. Boş Zaman ve Rekreasyon Kavramı 278
3. Rekreasyon ve Turizm İlişkisi 278
4. Turistik Rekreasyonel Faaliyetler 279
5. Rekreasyon ve Animasyon İlişkisi 280
6. Animasyon ve Animatör Kavramları 281
7. Animasyonun Turizm İşletmelerinde Önemi 283
8. Animasyonun Konaklama İşletmelerinde Yeri ve Önemi 284
9. Misafir Memnuniyetine Katkısı 285
10. Satış Pazarlamaya Katkısı 285
11. İşletme İmajına Katkısı 286
12. Tekrar Eden Misafir Oluşumu ve Misafir Sadakatine Katkısı 287
Sonuç 288
Kaynakça 289

BÖLÜM 17
REKREASYON VE SPOR 291
1. Giriş 291
2. Rekreasyon ve Spor İlişkisi, Tanımı ve Tarihsel Gelişimi 292
3. Sportif Rekreasyon Faaliyetlerinin Özellikleri 294
4. Sportif Rekreasyon Faaliyetlerinin Sınıflandırılması 295
5. Spor Endeksli Rekreasyon Aktivitelerinin Faydaları 297

6. Sportif Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımı Azaltan ve Arttıran Sebepler 300
Sonuç 301
Kaynakça 302

İKTİSADİ VE SOSYAL YÖNLERİ İLE REKREASYON

BÖLÜM 18
REKREASYON EKONOMİSİ: REKREASYONEL FAALİYETLERİN EKONOMİK DEĞER ÖLÇÜMÜ VE EKONOMİYE KATKISI 305
1. Giriş 305
2. Rekreasyon Alanlarının ve Faaliyetlerinin Ekonomik Değer Ölçümü 306
2.1. Yöntemler 307
2.2. Ekonomik Etki Modelleri ve Analiz Araçları 309
3. Rekreasyonel Faaliyetlerin Ekonomiye Katkısı 311
4. Türkiye'de Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor Faaliyetleri Olarak Rekreasyonun Ekonomik Değeri 313
Sonuç 316
Kaynakça 317

BÖLÜM 19
GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ, YAŞAM KALİTESİ VE REKREASYON 319
1. Giriş 319
2. Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi 321
3. İnsani Kalkınma Endeksi 321
4. İnsani Gelişmişlik ve Rekreasyon 322
Sonuç 326
Kaynakça 328

BÖLÜM 20
BİREYLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN REKREASYON FAALİYETLERİNE KATILIM ÜZERİNE ETKİLERİ 329
1. Giriş 329
2. Bireylerin Demografik Özelliklerinin Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım Üzerine Etkileri 332
2.1. Demografik Faktörler 333
Sonuç 340
Kaynakça 340

BÖLÜM 21
REKREASYON VE PAZARLAMA 343
1. Giriş 343
2. Rekreasyon Pazarlaması 344

3. Rekreasyon Pazarlama Planı 346
3.1. Rekreasyon Pazarlamasında Pazar Bölümlendirme ve Hedef Pazar Seçimi 346
3.2. Rekreasyon Pazarlama Karması 348
3.3. Rekreasyon Pazarlamasının Tüketicilere Faydaları 357
Sonuç 358
Kaynakça 359

BÖLÜM 22
REKREASYON KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE SİYASAL KURUMLARIN REKREATİF GÖREVLERİ 361
1. Rekreasyon Kavramının İdarî ve Siyasal Boyutu 361
1.1. Rekreasyon ve Kamu Yönetimi 364
1.2. Anayasal Açından Devletin Rekreasyon Faaliyetleri ile İlgili Görevleri 366
2. Merkezî İdare Açısından Rekreasyon Politikaları 369
2.1. Gençlik ve Sporla İlgili Kurumlar 369
2.2. Millî Eğitim 371
2.3. Turizm ve Kültür 373
2.4. Çevre ve Şehircilik 382
3. Yerel Yönetimler Açısından Rekreasyon Politikaları 382
3.1. Belediyeler 383
3.2. İl Özel İdareleri 384
3.3. Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları 385
Kaynakça 386

BÖLÜM 23
REKREASYONEL LİDERLİK 389
1. Giriş 389
2. Liderliğin Doğası 390
3. Rekreasyonel Liderlik 393
4. Rekreasyonel Liderliğe Yönelik Teoriler 396
5. Rekreasyonel Liderlik Tipolojileri 397
5.1. Yüz Yüze/Doğrudan Rekreasyon Lideri 397
5.2. Denetleyici/Danışman Lider 398
5.3. Yönetici/Yönetimsel Lider 398
5.4. Diğer Tipolojiler 399
Sonuç 400
Kaynakça 402

BÖLÜM 24
REKREASYON VE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ 405
1. Giriş 405
2. İş Yeri Rekreasyonu 406
3. Örgüt Kültürü 408
3.1. Örgüt Kültürünün Faydaları 409
3.2. Örgüt Kültürünün Unsurları 410
4. Rekreasyon ve Örgüt Kültürü İlişkisi 411
Sonuç 413
Kaynakça 414

BÖLÜM 25
İŞ YERİNDE REKREASYON İMKÂNLARI VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK 417
1. Giriş 417
2. İş Yeri Rekreasyonu 418
3. İş Yeri Rekreasyonunun Tarihçesi 419
4. İş Yeri Rekreasyonu Faaliyetleri 421
5. İş Yeri Rekreasyonun Amacı, Katılımcıları ve Faydaları 422
6. İş Yeri Rekreasyonunu Gerekli Kılan Unsurlar 425
7. İş Yeri Rekreasyonu Aktivitelerine Yönelik Farkındalık 426
8. Örgütsel Bağlılık 428
9. İş Yeri Rekreasyonu ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi 429
Sonuç 431
Kaynakça 432

REKREASYON VE TEKNOLOJİ

BÖLÜM 26
REKREASYON VE İNOVASYON 437
1. Giriş 437
2. İnovasyon 438
3. Rekreasyon Faaliyetlerinde İnovasyon Türleri..... 440
3.1. Ürün İnovasyonu 441
3.2. Süreç İnovasyonu 443
3.3. Yönetsel İnovasyon 444
3.4. Yönetim/Organizasyonel İnovasyonu 445
3.5. Kurumsal İnovasyon 447
4. Örnek Olay: Vancouver Şehri 447
Kaynakça 450

BÖLÜM 27
REKREASYON VE DİJİTALLEŞME 453
1. Giriş 453
2. Rekreasyon Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış 454
3. Dördüncü Endüstri Devrimi ve Dijitalleşme 457
4. Yeni Nesil Teknolojilerin Rekreasyon Faaliyetlerinde Kullanım Potansiyeli..... 458
4.1. Akıllı Telefon ve Aplikasyonlar 458
4.2. Robotik 459
4.3. Drone (İnsansız Hava Aracı) 460
4.4. Coğrafi Bilgi Sistemleri 461
4.5. Simülasyon Modelleme 461
4.6. Nesnelerin İnterneti 462
4.7. Diğer Yeni Nesil Teknolojiler 462
Sonuç 463
Kaynakça 463

BÖLÜM 28
BOŞ ZAMAN KULLANIMI VE REKREASYONUN DİJİTALLEŞMESİ 467
1. Giriş: Zaman ve Boş Zaman 467
2. Boş Zaman Kullanımlarında Etmenler ve Değişimler 470
3. Modern Zamanlarda Boş Zaman Kullanımının Yeni Formları, Biçimleri ve Hasarları 472
4. Boş Zaman Kullanımındaki Dijitalleşmenin Z Kuşak Bireylerine Etkileri 476
Sonuç 479
Kaynakça 480

BÖLÜM 13

BAHÇE DÜZENLEMESİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR PARKLARA GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE ÖZGÜ YEŞİL ALAN YAKLAŞIMLARI

Demet Erol
Eda Koçak

Yaşamın kaynağı olan doğayı değiştirmeye çalışma çabası insanlık tarihi kadar eskidir. Doğanın taklit edilerek bahçe düzenlemesinin gelişmesi, yerini zamanla kamuya açık parklara bırakmıştır. Makalenin çerçevesi de bahçe düzenlemesinden kamuya açık park tasarımına geçiş sürecinin irdelenmesi ve ülkemiz deneyimi karşılaştırılması olarak belirlenmiştir. Dünya örneği olarak Amerika seçilmiş ve dönemsel olarak anlatılmıştır. Ülkemizdeki deneyim ise Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle başlamış Cumhuriyet dönemiyle sonlandırılmıştır. Cumhuriyet dönemi Mustafa Kemal'in vizyonerliğine vurgu yapılarak başlamıştır. Son vurgu ise adına rehber çıkartılan ilk ve tek yeşil alan kullanımı olan Millet Bahçeleri olmuştur. Millet bahçelerinden beklentiler ifade edildikten sonra Dünya örneği ve ülkemiz örneği karşılaştırılarak bölüm sonuçlandırılmıştır.

1. Giriş

İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından beri, doğaya farklı amaçlar ile müdahale edilmiştir. Doğaya müdahaleler önceleri bahçe düzenlemesi olarak başlamış daha sonra ise tasarıma dönüşmüştür. Düzenleme ve tasarım arasındaki

dönüşüm kullanıcısını da değiştirmiştir. Özel bahçelerin düzenlenmesinden kamuya açık parkların tasarımına kadar olan geçiş süreci ise yüzyıllar sonra gerçekleşmiştir.

17. yüzyıl buluşları Dünya'da yeni bir çağın habercisi olmuş, üretim süreçleri değişerek hızlanmış, değişen üretim biçimi toplum yapısını da değiştirmiştir. Devrim olarak nitelendirilen dönüşüm, sanayi toplumu sınıf farklarını da ortaya çıkarmıştır. Sanayi Devrimi kentlerde toplumsal çelişkilerin ve eşitsizliklerin mekânda görüntüsünü de keskinleşmiştir.

Ancak bu hızlı dönüşüm sürecinin mekândaki görüntüsünün yarattığı kaos ile "yaşanabilir" kent talebi sorgulanmıştır. Salgın hastalıklar, kirli hava ve su gibi çevresel krizlere, toplumsal eşitsizlikler de eklendiğinde "sorgulanan sorunun" büyüklüğü de ortaya çıkmaktadır. Yaşanabilir kentler sorgusunun yanıtını da doğanın tasarlanmasına neden olmuştur. Fransızca "le paysage" kelimesinden dilimize yerleşen peyzaj "bir yerin doğal görünümü" anlamına gelirken, 17. yüzyıl sonrası mimarlık alanının temel işi olan tasarım ile birleşerek profesyonel bir meslek hâline gelmiştir. Doğanın tasarım konusu olması her ne kadar sanayi toplumu kentlerinin "panzehiri" olarak görülse de tarih boyunca müdahaleler olmuştur. Önceleri özel mülk sahiplerinin kullanımında olan ve estetik değeri yüksek bahçeler varken, daha sonra sanayi toplumunun kamuya açık parklar alanlarına dönüşmüştür.

Bu çalışmada Sanayi Devrimi sonrası kentsel çelişkilere yanıt arayan park tasarımı Amerika örneği ile incelenmiştir. 1800'lü yıllardan günümüze kadar, toplumsal değişimlerin tasarım üzerindeki etkileri anlatılmış, bahçe düzenlemesinden park tasarımına geçiş süreci tartışılmıştır. Sanayi Devrimi sonrası ülkemizdeki durum aynı sistematik sırayla anlatılmamıştır. Bunun temel nedeni, ülkemizde Sanayi Devrimi'nin izlerinin çok geç ortaya çıkmasıdır. Çalışmanın takip eden bölümünde ise ülkemizde Osmanlı İmparatorluğu döneminde mesire yeri anlayışından millet bahçesine geçiş tartışılmıştır. Cumhuriyet dönemi ise öncelikle "ilk yıllar" vurgusuyla anlatılmıştır. Mustafa Kemal'in yeşil devrimi olarak adlandırılan vizyoner bakış açısından, yasalarla tanımlanan açık ve yeşil yaklaşımı tartışılmıştır. Cumhuriyet sonrası oluşan imar mevzuatında açık ve yeşil alanlar içinde kapsamlı olarak tanımlanıp adına rehber çıkarılan tek kullanım Millet Bahçeleri olduğu için kavram üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde de ülke deneyiminden ortaya çıkan sonuçlar ilk bölüm ile birlikte değerlendirilmiştir.

2. Dünyada Park Tasarımı Yaklaşımları; Sosyal Değişimin Mekândaki İfadesi Kamusal Parklar

Ekologlar, ekonomistler, sosyal bilimciler ve plancılar tarafından kabul edilen kentsel yeşil alanların tanımı, kentsel alanlardaki üzerinde bitkiler ile kaplı kamusal veya özel açık alanları kapsamaktadır. Bu alanlar kentsel alanlarda doğrudan yer alabilir, aktif ve pasif rekreasyon alanları buna örnek verilebilir. Kentsel çevreye olumlu etkisi olan alanlarda dolaylı kentsel yeşil alan olarak adlandırılmaktadır (Haq, 2011: 601).

Kentsel alanlardaki yeşil alanlar, ekolojik, fiziksel, rekreasyonel ve toplumsal özellikleri ile kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmektedir. Kentsel yeşil alanlar, kentlerin temel işlevlerinden biri olduğu için yönetimlerce de tüm kesimlere eşit erişebilirlikte sunulması gereken hizmetlerdir. Kentsel yeşil alanlar, kentlerin en önemli bir unsuru olması yanında yapı kültürünün önemli bir parçasıdır. Kentsel yeşil alanların kentlerdeki miktarı o kentin yaşam kültürünü de göstermektedir. Kentsel yeşil alanların kentsel alan içindeki oranının her toplumda değişmesinin nedeni de bu yapı kültürü ile orantılı olmasından kaynaklıdır. Kentsel yeşil alanların sunumu, yönetimlerin bir tercihi değil, kentte yaşayan insanların temel haklarıdır. Yeşil alanların sunumunda toplumun her kesiminin eşit fırsatta yararlanmasının sağlanması yanında, erişilebilir olması da gerekmektedir. Kentsel yeşil alanlar toplumların kültürel yapısına göre farklı algılanmakta ve değerlendirilmektedir. Ancak kentsel yeşil alanlara yaklaşım tarihsel süreç içinde de evrilmiş ve bu alanlara yönelik algı da farklılaşmıştır (Cranz ve Boland, 2004). Dünyada farklı coğrafyalardaki her toplum, doğal alanları düzenlemiş ve bu bir sanat olarak görülmüştür.

1700'lü yılların sonunda başlayan buluşların, üretim sürecinde kullanılmasıyla birlikte kentler köklü değişimlere uğramış ve değişim "devrim" olarak adlandırılmıştır. Ancak değişen sadece üretim biçimi değil, aynı zamanda toplumun temel yapısıdır. Kentlerin temel ekonomisinin sanayiye dayanması, hızla sermaye birikimini artırmıştır. Ancak bu birikimin adil bölüşülememesi toplumsal sınıf farklılıklarını keskinleşmiştir. 1848 yılında Fransa'da sanayi kentlerinde eşitsiz ücretleri, sağlıksız fiziki çevreyi protesto eden toplumsal hareketler başlamıştır. Eşitsizliklerin daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak biçimde temsil edildiği mekân, araştırmacıların da ilgisi çekmiştir. 1800'lü yılların sonları ve 1900'lü yıllar yeni sanayi toplumunu anlatan disiplinlerin de çıktığı ve kurumsallaştığı dönem olarak görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde

ortaya çıkan kent planlama hareketinin öncülerinin ve savunucularının bir konferansta (National Conference on City Planning; Washington, D. C) bir araya gelmesi 1909 yılında gerçekleşmiştir. Kent planlama konferansında kentler bir kez daha tanımlanmış ve sorunlar tartışılmıştır (Meck ve Retzlaff, 2009). 1917 yılında Amerikan Planlama Enstitüsü (American City Planning Institute; ACPI) Frederick Law Olmsted'ın başkanlığında kurulmuştur. 1934 yılında ASPO (American Society of Planning Officials) kurulmuş, 1939 yılında ACPI'nın ismi değiştirilerek Amerikan Planlama Enstitüsü (the American Institute of Planners; AIP) olmuş ve 1978 yılında ise ASPO ve AIP birleşerek Amerikan Planlama Birliği (the American Planning Association; APA) kurulmuştur. Dünya Şehircilik Günü (World Town Planning Day WTPD), ilk olarak 1949 yılında, Arjantin'de Buenos-Aires Üniversitesi profesörlerinden Carlos della Paolera'nın girişimi ile Barselona'da özel bir toplantı ile evrenselleşmiştir (González ve Guerrero, 2014). 1857 yılında Amerikan Mimarlar Enstitüsü (The American Institute of Architects veya AIA) kurulması meslek disiplinlerinin de kurumsallaşması açısından dönüm noktasıdır (Dreiling, 2005: 2; Thornton, vd., 2005: 145). 1893 yılı ise bir başka kırılma noktasıdır. Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesinin 400. yıl dönümünü kutlamak amacıyla fuar düzenlenmiş ve "Kolomb Dünya Fuarı ya da Kolomb Dünya Sergisi" (Columbian Exposition in Chicago) olarak bilinen uluslararası organizasyon Şikago'da gerçekleştirilmiştir. 19. yüzyılın sonunda ABD'de etkin olan "City Beautiful" (Güzel Şehir) hareketinin temeli de Kolomb Dünya Sergisine dayanmaktadır. Ancak Beautiful Hareketinin estetik kaygısı sanayi kentlerinin sorunlarını karşılamaktan da uzak kalmıştır (Thomas, 1988: 100; Valance, 2009: 433; Thornton vd., 2005: 145). Yine bu dönemde 1899'da Amerika Peyzaj Mimarları Birliği (ASLA; the American Society of Landscape Architects) kurulmuştur. Peyzaj Mimarları Birliği açık ve yeşil alan tasarımının kapsamını belirlenmesini de sağlamıştır.

20. yüzyılın ilk döneminde etkili olan Chicago Okulu, kent kuramları ve kent sosyolojisini açıklamada özgün ve öncü bir konuma sahip olmuştur (Serter, 2013: 69-70). Modern kent planlamasının temeli de yine, sanayi kentini yadsıma ve onun ortaya çıkardığı sorunlarına çözüm arayışına dayanmaktadır (Tekeli, 1980). Planlama, sanayi toplumu kentlerinin aşırı büyümesi ile çözülmesi olanaksız hâle gelen temizlik ve su temininden başlayan sorunlar dizgisini çözmeyi amaçlamıştır. Hem Avrupa'da hem Amerika'da yüz binlerce düşük gelirli çalışan "slum" olarak adlandırılan çöküntü mahallerinde yaşamak zorunda kalmıştır. Kent planlama, kentsel coğrafya ve ulaşım coğrafyası alanındaki katkılarıyla bilinen Sir Peter Hall, on dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki sanayi kentlerini bir

şairden esinlenerek "korkunç gece kenti (The City of Dreadful Night)" olarak tanımlamıştır (Hall, 2014). Hall "korkunç gecenin şehri" başlığı altında, ilk planlama girişimlerinin, kentlerin çöküntü mahallelerinin yaratacağı dehşete karşı seçkinlerin tepkileri olduğunu savunmaktadır.

Kısaca özetlendiği tüm meslek grupları sanayi kentinin yarattığı kriz de ortak çalışma alanı bulmuşlardır. Mimarlar, mühendisler ve hatta halk sağlığı çalışanları kanalizasyon ve su sistemleri, daha iyi ışık ve hava erişimini sağlayan konut düzenlemeleri için bir araya gelmişleridir, On dokuzuncu yüzyılın ortalarında peyzaj mimarları Parklar Hareketinin (Park Movement) öncüsü olmuşlar ve yine yüzyıla damgasını vuran City Beautiful hareketine dâhil olmuşlardır (Ünal, 2020).

Sanayi toplumunun arattığı yeni sorunlara karşı kurumsallaşan disiplinler, açık ve yeşil alan tasarımlarında kuramsal kaygıları da geliştirmiştir. Bu dönemde sanayi kentleri sağlıksız ve hatta tehlikeli yerler olarak görüldüğü için parklar panzehir olarak nitelendirilip, tasarımın suça karşı caydırıcı etkisi olduğu da savunulmuştur (Cranz, 1982; Young, 1995; Pincetl ve Gearin, 2005). Park tasarımları, farklı zaman diliminde farklı entelektüel, sosyal ve ekonomik hedeflere dayanmaktadır. Cranz (2004), küresel çevre sorunlarının fark edilene kadar geçen süreçte, kentsel park tasarımlarının sosyal sorunlara ve doğaya uyuma yöneldiğini ancak ekolojik endişelerinin daha az olduğunu belirtmektedir. Küreselleşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini giderici olan ve iki kelimeye sığdırılan "sürdürülebilirlik ilkeleri", farklı ölçeklerde de olsa park ve park sistemlerinin tasarımındaki hedefleri çeşitlenmiştir. Ekolojik ve sosyal sorunları birleştirerek yeni çözüm önerileri "sürdürülebilir park" tasarım önem kazanmıştır. Cranz (1982), Amerikan kentlerini izlemiş ve kentlerde kamuya açık parkların tasarımına etki eden sosyal ve ekolojik kriterleri dört dönemde açıklamıştır. Daha sonra Cranz ve Boland (2004), dört döneme beşinci bir dönem daha eklemişlerdir. Beşinci dönem artık "sürdürülebilir parklar" olup hem yerellik vurgusu hem de ekolojik kaygıları birlikte ele alıp tasarlanmıştır.

Tablo 1. Cranz'ın dört dönemde aldığı parklar ve daha sonra eklenen sürdürülebilir parkların karşılaştırılması

Yaklaşım adı	Zaman aralığı	Temel özelliği	Hedef kullanıcı grubu
Pleasure Ground	1850–1900	Sanayi kentine tepki; salgın hastalıklar, eşitsiz gelişme sorunlarına çözüm Temel aktörler: Sağlık reformcuları, deney üstücüler	Tüm kent halkı (istenilen) Üst orta sınıf (gerçekleşen)
Reform Park	1900–1930	Toplumsal sorunları çözme, sosyal hedefler Temel aktörler: Sosyal reformcular, sosyal hizmet uzmanları, boş zaman etkinlikleri tasarlayanlar ve yönetenler	Çocuklar, göçmenler ve çalışan sınıf
Rekreasyon Tesisleri/ Recreation Facility	1930–1965	Standart tasarımlar, standart spor alanları, çocuk oyun alanları Temel aktörler: Politikacılar, bürokratlar ve plancılar	Banliyöler ve diğer alanlar
Açık alan sistemi	1965–?	Yeşil alanlar ve açık alanların birlikte tasarımı, ağ sistemiyle kent bütününde planlama Temel aktörler: Politikacılar, çevreciler, sanatçılar ve tasarımcılar	Tüm kent, tüm sınıflar ve tüm yaş grupları
Sürdürülebilir parklar	1990–günümüz	Sürdürebilirlik ilkelerine göre tasarım, her coğrafyanın kendine özgü flora ve faunasını koruma, her coğrafyanın kültürel özelliklerini sürdürecek olanakların parklarda tasarlanması Temel aktörler: Çevreciler, yerel topluluklar, gönüllü gruplar, peyzaj mimarları	Küresel ve yerel

Kaynak: Cranz (2004)'dan esinlenilmiştir.

2.1. Birinci Dönem; *"Pleasure Ground"* 1850–1900 Arası

İlk dönem "Pleasure Ground", 1850–1900 arası olup kamuya açık parklar güzel vakit geçirme alanlarıdır. "Pleasure Ground" kavramı Türkçede farklı karşılıklar almıştır. Peyzaj mimarlığı alanında yapılan çevirilerde "zevk parkı", "eğlence parkı", "eğlence yeri" kavramları kullanılırken, yine peyzaj mimarlığı alanında tam karşılık bulmayan kavram orijinal hâli ile kullanılmıştır. Bu nedenle de bu çalışmada Türkçede tam karşılık bulamayan kavram orijinal hâli ile alınmış, değiştirilmemiştir. "Pleasure Ground" yaklaşımının, etkili olduğu dönem, 1850 ve 1900 yılları arasıdır. 1800lü yıllar Dünya'da dönüşümlerin başladığı zaman dilimdir. Avrupa'da başlayan buluşlar, üretimin biçimi değiştirmiş, atölye tipi imalathaneler yerini fab-

rikalara bırakmaya başlamıştır. Hızla ve ancak hazırlıksız büyüyen kentlerde parklar zorunlu bir ihtiyaç hâline almış ve bu nedenle 19. yüzyılın plancıları tarafından parklar, kentleşmenin panzehiri olarak nitelendirilmiştir. "Pleasure Ground" gezmek, dinlenmek, boş vakit geçirmek amaçla tasarlanmış ve arazinin daha ucuz olduğu kent dışında yer almıştır. Kent yaşamından uzaklaşmak isteyenler için en uygun çözüm olarak kabul edilmiştir (Cranz, 1980: 580).

"*Pleasure Ground"* tasarımında etkin olan akım natüralizmdir. Natüralizm akımına uygun olarak doğanın üstünlüğü kabul edilmiş ve bitkilendirmede doğal formlar tercih edilmiştir "Curvilinear" olarak adlandırılan tasarım ilkelerine göre yaya yolları kavisli, su formları doğaya uygun yumuşak çizgiler, grup hâlinde bitkilendirme (plantasyon) formları kullanılmıştır. Parkları gözü yormayan, doğa ile uyumlu yumuşak çizgiler ile tasarlanırken, tekrar ve simetriden uzak durulmuştur (Cerevelli, 2005).

Bu dönemin tasarımını etkileyen deney üstücüler (transcendentalists), doğanın her şeyin üzerinde olduğunu kabul etmekte ve insanın doğayla birlikte olduğu zaman her türlü zorluğun üstünden geleceğini savunmaktadırlar. Dönemi etkileyen deney üstücülerin savundukları ikinci görüş, çalışma hayatının zorlukları ancak doğaya bütünleşmek ile aşılacaktır. Bu durumda sanayi kentin açık ve yeşil alanları aynı zamanda sosyal sorunlarına da çaredir (Wild, 1969: 65).

Bu dönemin en önemli ismi peyzaj mimarlığı alanında çalışmaları ve özellikle Central Park (New York) tasarımıyla bilinen Frederick Law Olmsted'dir. Olmsted kent parklarının bir demokrasi proje olarak görmektedir. Sanayi Devrimi ile oluşan keskin sınıf yapısı ve ortaya çıkacak sosyal çatışmayı irdelemiş ve açık ve yeşil alanların toplumsal uyumu sağlayacağını savunmuştur. (Nicholson, 2004: 338). Olmsted'in Central Park'a yüklediği anlam, tasarım ilkelerinin çok daha ötesindedir. Ancak Central Park'ın bir başka özelliği de tüm sosyal yaklaşımlarının tersinedir. Parkın yapılacağı arazinin kuzey kısmının da "Seneca Köyü" bulunmaktadır. Seneca Köyü, 1820 yılında Afrikalı Amerikalıların arazi alma hakkını elde ettiği sıralarda kurulmuştur. Afrikalı Amerikalılar kendilerine güvenli bir alan yaratmak amacıyla kurdukları bu köyde kiliselerini, okullarını da inşa etmiştir. Bir kısmı çiftçilikle uğraşırken, bir kısmı da kent merkezinde çalışmaya başlamıştır. 1840'lı yıllarda İrlandalı göçmenler de buraya gelmiştir. Köyde aynı zamanda Amerikalı yerliler de bulunmaktadır. Central Park sınırları belirlendiğinde köy içinde kalmış ve tamamen yok edilmiştir (Wall vd., 2008: 99) Seneca Köyü ve Olmsted'in savunduğu görüşlerin fazla örtüşmemesi de bir çelişki olarak değerlendirilebilinir. Dönemin açık ve yeşil alanları, seçkin kentlilere yeni boş zaman değerlendirme olanağı sunduğu dönemde, büyük eleştirilere de neden ol-

muştur. Sınıf sisteminin ortaya çıktığı, işçi sınıfın yükseldiği bu dönem de parkların seçkinlerin hizmetinde olduğu görüşü savunulmuştur (Davidson, 2013: 11; Freestone, 1998: 95-102) Kent parkları idealize edildiği gibi tüm toplumsak grupların değil, elit veya seçkin grupların kullanım alanı olmuştur.

2.2. İkinci Dönem; Reform Park; 1900–1930 Arası

Cranz'ın ikinci dönemi "**Reform Park;** 1900–1930" olarak tanımlanmıştır. Bu dönemki parklarda artık, bir önceki dönemin gezintilere dayalı sakin park kullanımı terk edilmiş aktif oyun ve sosyal organizasyona yönelmiştir. 1900'ler civarında, oyun alanlarına ve yerel parklara duyulan ihtiyaç, halk sağlığı, refah, sosyal bütünleşme ve demokratik eşitliği içeren reformların odak noktası hâline gelmiş çözüm olarak da reform parkları tasarımı yaygınlaşmıştır (Centers, 2019: 132). Park savunucuları, parkların varlığının toplumun daha sağlıklı, suçtan uzak ve daha demokratik olmasına yardımcı olacağına inanmaktadır (Cranz ve Boland, 2004; Williams, 2011; Young, 1995; Centers, 2019).

Bu dönemi, ilk dönemden ayıran en önemli özellik ise erişebilirliktir. İlk dönemin büyük ancak uzak parkları yerine bu dönemde mahalle aralarında erişebilir alanlarda yer almaya başlamıştır.

Reform ve değişim yanlılarının baskıları ile kent içinde her an kullanılabilecek alanların tasarımı yükseliş dönemine girmiştir. Aktif kullanılan bu parklar ile birlikte "park" ve "rekreasyon alanı" kavramlarının işlev alanı da keskinleşmiştir. Aktif ve pasif rekreasyon arasındaki farklılar bu dönemle birlikte başlamıştır. Başka bir anlatımla "Park hareketi" ile "Rekreasyon hareketi" arasındaki farklılıkların ortaya çıkışı, Reform Parkı döneminde gerçekleşmiştir. (Cranz ve Boland, 2004; Centers, 2019). Reform Park dönemi aynı zamanda pasif ve aktif rekreasyon arasındaki tartışmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Cranz ve Boland, 2004; Centers, 2019; Williams, 2011).

Reform parklarında "field house" adı verilen farklı spor yapma imkânı tanıyan yapılar ve doğayı kullanarak yaşamayı esas alan tasarımlar gelişmiştir. Bu özellikleri ile ilk dönemden farkı da ortaya çıkmaktadır. İlk dönem parklarında yapı/bina en az düzeyde tutulurken, bu dönemde tasarım araçları hâline gelmiştir.

1930'ların sonuna kadar yaygın olarak tasarlanana bu parklar sosyal reformların mekâna yansıması olarak görülmüştür. Parkların tasarımının temel dayanağı, sanayi toplumun yapısını ve bu yapının kültürünü kabul etme ve rasyonelleştirme çabasıdır (Cranz ve Boland, 2004). Bu dönemde sanayileşmenin

de etkisiyle Parklar (a) işçi sınıfının konut alanlarının yakınında, (b) genellikle daha küçük ve (c) daha büyük merkezi parklardan ziyade şehir blokları boyunca yer seçmiştir (Cranz ve Boland, 2004; Centers, 2019; Williams, 2011).

2.3. Üçüncü Dönem; Rekresyonel Tesisler (Recreational Facility) 1930-1965 Arası

Üçüncü dönem; rekresyonel tesisler (recreational facility) 1930-1965 olarak tanımlanmıştır. Üçüncü döneme gelindiğinde 1929 Dünya Ekonomik Krizi ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde üretim sistemindeki büyümeye karşın tüketimin aynı hızda büyümemesi büyük çöküşün nedeni olmuştur. (Richardson, 2007: 41; Rothbard, 2000: 185). Tüm dünyayı etkileyen büyük kriz karşısında çürüyen kapitalist sistemi onarmak için İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in görüşleri uygulama olanağı bulmuştur. Keynes'in temel yaklaşımı, devletin toplam talebi arttırıcı yönde ekonomik ve dolayısıyla para politikası uygulamasıdır (Ronald, 2018: 15). Kriz dönemi sorunları tasarım anlayışına da yansımıştır. Bu dönemde geniş profesyonel orta sınıf toplumda güçlendikçe sınıf konularına yapılan tüm referanslar park literatüründen çıkarılmıştır. Bunların yerini ise verimli yönetim ve "topluma hizmet" tartışmaları yerini almıştır (Cranz ve Boland, 2000).

Daha önce iki dönemde, parklara fazlasıyla yatırım yapılmış ve bu yatırımları haklı çıkaracak gerekçeler, sınıf çatışmasını azaltmak, aile kurumunu güçlendirmek, göçmenlerin sosyal hayata entegrasyonunu sağlamak, sağlık alanında salgınları engellemek ve en son olarak da toplumu eğitmek olarak gösterilmektedir. 1930 yılında, Robert Moses, New York eyaleti Park Dairesi'ne geniş yetkiler ile atanmıştır. Moses ile yeni bir dönem başlamış ve O'na göre parklar tasarımında bir gerekçe aranmayacak bir kamu hizmetidir. Tüm parklar için tekdüze standartlar geliştirilerek tüm kente yaygınlaştırılmıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak parklarda spor tesisleri yaygınlaşmıştır. Moses'in parklara bürokrat bakışının açık ve yeşil alan sistemi ile uyuşmaması dönemin eleştirileri arasındadır. Bu dönemde sanatsal değeri olan yapılar yerine spor aktivitelerini içeren yapılar parklarda yer almış ve bu da yenilik olarak nitelendirilmiştir. Parklarda yer alacak her mobilya standartlar ile tekrarlanmıştır. "Aktif Rekreasyon" bu dönemin şifresi olarak kabul edilmektedir. Rekreasyonel tesislerin olması için mutlaka bir bina yapılması da şart değildi. Çocuklar için oyun alanları yanında yetişkinler içinde basketbol, beyzbol sahaları da aynı sistematik tekrar ile devam ettirilmiştir. Park tasarımda en çok eleştirilen bu dönem de fazla devam etmemiştir.

2.4. Dördüncü Dönem; Açık Alan Sistemi (Open Space System) 1965–?

1965 yılında bir önceki dönemin köklü eleştirileri başlamış, New York Belediye Başkanlığı seçimlerinde de yayınlaşmıştır. Belediye Başkanı olarak seçilen Lindsay, parkların bir sosyal kontrol ve reform mekânizması olduğunu anlatan bir politika belgesi yayınlamıştır. Daha önceki standardize eden tek tipleştirici yaklaşımın aksine, peyzaj mimarlarının tasarımlarına öncelik vermiştir. Park tasarımı ve popüler kültür arasındaki yakın bağın parçası olarak katılımcı bir politika geliştirilmiştir.

1965 yılından sonra, açık ve yeşil alanların sadece parklar olmadığı**,** parkların, sokakların, meydanların ve boş alanların sürekli bir sistemin parçaları olduğu görüşü güçlenmeye başlamıştır. Hem kentliler hem de meslek insanları açık alanların daha doğrusu boş alanların insan psikolojisinde olumlu etki yaptığı görüşünde birleşmişlerdir. Artık rekreasyon her yerde gerçekleşebilecek bir şey olarak görülmeye başlanmış, sokaklarda, bir çatıda, rıhtımda, terk edilmiş bir demiryolu hattı boyunca, geleneksel meydanlarda ve parklarda her yerde rekreatif faaliyetler yer almıştır.

Bu dönemdeki en tipik değişiklikler çocuk oyun alanlarında olduğu söylenebilir. Çocuk oyun alanlarında klasikleşmiş kaydırak-salıncak yerine daha maceraya teşvik edici oyun elemanları yerleştirilmiştir.

2.5. Beşinci Dönem; Sürdürülebilir Parklar 1990 ve Sonrası

Cranz'a göre parkları sınıflamasından çıkarılacak en önemli ders, her dönemin tasarım yaklaşımlarının toplumun en önemli sorunlarına göre biçimlenmiş olması ve tasarımın kent algısına göre biçimlenmesidir. Park tasarımına yansıyan her öge aslında toplumda zaten var olan ögelerdir. Parklar aynı zamanda toplumsal değişimin mekândaki ifadeleridir. Park tasarımı toplumsal dönüşümle tekrar biçimlenmekte ve toplumun kamusal mekân algısı parklara yansımaktadır. Çıkarılacak derslere eklenecek bir diğer konu ise hiç bir yaklaşımın tamamen ortadan kalkmadığı ancak etkisinin zayıfladığıdır.

Cranz, son dönemi "sürdürülebilirlik" ile birleştirmiştir. Kalkınma ile birleştirilerek kullanılan kavram 1987 yılında kurumsal olarak ilk defa Brundtland'in başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) raporunda

kullanılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma "bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarında ödün vermeden karşılamak" olarak tanımlanmış ve oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

Cranz bu tür parklar ile "sosyal politika" yaklaşımlarının yerine "çevre politikası" geldiği ve yeni çevre odaklı politikaların da mekânda temsil edildiğini vurgulamaktadır. Tarihsel olarak, kent parkı tasarımları sosyal sorunlara yanıt vermelerine rağmen ekoloji ve ekolojik dengeye fazla ağırlık vermemiştir (Davidson, 2013). Bu yaklaşıma özgü özelliklerden bazıları, yerli bitkilerin kullanımı, küçük su kütlelerinin restorasyonu, yaban hayatı habitatının korunması, geri dönüşüm ve diğer sürdürülebilir uygulamaları içermektedir. Park tasarımdaki yerli bitki olarak anlatılan, yere özgü bitki çeşitliliğinin kullanılmasıdır. Kırsal alanlarda yetişen ve o coğrafyaya ait bitkilerinin kullanılması biyolojik çeşitliliğin korunması bu parkların amaçları arasındadır. Aynı zamanda yaban hayatı habitatı ile anlatılan ise "fauna" sisteminin korunmasıdır. Yine o yöreye özgü bitki tür ve çeşitlerinin parklarda kullanılması yanında tüm fauna sistemine de parklarda yaşam ortamı sağlanabilmektedir. Parkların bir başka farkı, teknik altyapı sistemlerinin yağmur suyunu toplama ve diğer sistemler ile birleştirmedir. Kullanılan tüm malzemeler geri dönüşümle elde edilmiştir. Parklarda eğer yapılar varsa bu yapılar da ekolojik tasarımlıdır. Sürdürülebilir parkların üç temel prensibi bulunmaktadır. (i)Kendi kendine yeterli kaynak kullanmak (ii)Park çevresindeki kentsel dokuya uyum sağlamak (iii)Parklara yeni estetik anlayışı getirmektir (Cranz ve Boland, 2004).

3. Türkiye'de Parklar; Bahçelerden Park Tasarımına, Park Tasarımından Millet Bahçesine

Ülkemizdeki yeşil alanların düzenlemesinin toplumsal süreçler ile birlik açıklamak oldukça zordur. Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da olduğu gibi Sanayi Devrimi yaşanmadığı için etkilerinden de söz etmek imkânsızdır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri açık ve yeşil alanlara önem verilmiştir.

3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Açık ve Yeşil Alanlar

Osmanlı İmparatorluğu döneminde boş vakit değerlendirme ve kısa süreli açık alanlarda gezme eylemine karşılık gelen alanlar mesire yerleridir. Mesire yerleri özellikle İstanbul'da kadın ve erkeğin bir arada görüldüğü nadir alanlar-

dandır. Ancak mesire yerlerinin kullanımına toplumsal anlam yüklemek ve zaman diliminde açıklamak çok kolay değildir. Halkı kullandığı mesire yerleri doğal alanlardır. Osmanlı toplumunda tasarlanmış yeşil alanlar ise has bahçelerdir. Konu ile ilgili literatürde has bahçeler "bahçecilik sanatı" olarak nitelendirilmektedir Has bahçeler genellikle İstanbul'da (Haliç ve Boğaziçi) başta İstanbul'daki has bahçe olmak üzere, şehzadelerin valilik yaptığı vilayetlerde de yer almaktadır (Ertürk, 2013).

Evliya Çelebi'ye (1611 ve 1685 yılları arasında yaşamıştır) göre İstanbul'da 21 has bahçe, 30 mesire yeri vardır. Evliya Çelebi'ye göre has bahçelerin sayısı 21, mesirelerin sayısı 30'dur. Evliya Çelebi zamanındaki has bahçeler: Dolmabahçe Bahçesi, Beşiktaş Bahçesi, Çamlıca Bahçesi, Tersane Bahçesi, Karaağaç Bahçesi, Mirgüne Bahçesi (Kâğıthane), Halkalı Bahçesi, Fitreköy Bahçesi, Siyavuşpaşa Bahçesi, Davutpaşa Bahçesi, Sani Bahçesi, Haramidere Bahçesi, İskender Çelebi Bahçe, Tokat Bahçesi, Sultaniye Bahçesi, Çubuklu Bahçesi, Kandilli Bahçesi, İstavroz Bahçesi, Üsküdar Bahçesi, Fener Bahçesi olarak tespit etmiştir (Eldem, 1976'den akt. Tunçer, 2019). Mesireler ise Bayrampaşa Mesiresi, Çekmece Gölleri Mesiresi, Yenikapı Mesiresi, Kasımağa Mesiresi, Topçular Mesiresi, Yaveri Mesiresi, Eyüp Bahçesi Mesiresi, Kâğıthane Mesiresi, Levent Çiftliği Mesiresi, Baruthane Mesiresi, Emirgüne Mesiresi, Bendderesi Mesiresi, Çaybaşı gezinti yeri Mesiresi, Su Kemerleri Mesiresi, Sultan Osman Havuzu gezinti yeri Mesiresi, Istranca dağları Mesiresi, Selim Han Mandırası Mesiresi, Terkos gölü Mesiresi, Kiteliköy Mesiresi, Türkeşe Mesiresi, Okmeydanı Mesiresi, Akbaba Mesiresi, Ali Baba Mesiresi, Dereseki Mesiresi, Altındağ Mesiresi (Eldem, 1976'dan akt. Tunçer, 2019).

Memkük'e (2017) göre Osmanlı tarihinde 1718 – 1730 yılları arasını kapsayan ve 'Lale Devri' olarak adlandırılan süreç içinde şiirde edebiyatta, müzikte, sivil mimaride, özellikle de yeşil alanların kullanımında büyük değişim ve yenilikler söz konusu olmuştur. Türk bahçe sanatı bu dönemde çok büyük bir ivme yakalamıştır. Millet Bahçesi Rehberi'nde "*Lale Devri ile birlikte kamusal açık alan anlayışı yaygınlaşmış ve halka açık gezinti alanları oluşturulmuştur. Bu dönemdeki açık alanlar park niteliğinde çevresi sınırlandırılmış olarak değil de fiziksel anlamda sınırı çizilmemiş doğal alanlar ve mesireler olarak dikkat çektiği*" ifade edilmektedir.

1876 tarihinde kabul edilen Kanun-ı Esasi hem ilk anayasa olup hem de ilk defa anayasa ile kurulan parlamentolu bir dönemin yasal dayanağıdır. Bu anayasa ile ilk kez, "milletin temsili ilkesi" demokrasinin temel ilkesi olmuştur. Bu

tarihten önce Osmanlı devlet düzeninde Müslümanlar ümmet-tebaa, Müslüman olmayan topluluklar millet olarak tanımlanmışlardır. Ancak Kanuni Esasi'nin ilan edilmesiyle 'Millet' ve 'Ümmet-tebaa' birleştirilerek her ikisine birden 'Millet' yapılmıştır. "Millet Bahçeleri" de bu bütünleşmenin simgesi olmuştur. Millet Bahçeleri Vilayet Nizamnamesi içinde de yer almıştır (Tuncer ve Aytekin, 2019; Memlük, 2017). Dönemi bütüncül olarak değerlendirirsek Tanzimat sonrası İmparatorluk kurumsal olarak köklü değişimler olurken, toplumsal alanda da yeni özgürlük alanları açılmıştır.

Sınırları belirli açık ve yeşil alan niteliğindeki ilk halka açık park ise Abdülaziz dönemine rastlamaktadır. Bu park, 1869'da Alman ve Fransızlar'dan oluşan bir ekip ile güzel sanatlar ilkeleri benimsenerek düzenlenen Taksim Millet Bahçesidir (Millet Bahçesi Rehberi, 2020; Tuncer ve Aytekin, 2019; Memlük, 2017). Ardından Üsküdar'daki Sarıkaya Millet Bahçesi, Sultanahmet Millet Bahçesi, Tepebaşı Millet Bahçesi yapılmıştır. 1888'de Şehremaneti ile İstanbul'da yeni bir bahçeler ve yeşil alanlar dönemi başlamıştır (Tuncer ve Aytekin, 2019; Memlük, 2017).

19. yüzyılın sonlarına doğru kamunun kullanımına açılan parklara Hürriyet Bahçesi olarak isimlendirilmiştir. II. Abdülhamid'in Beykoz'da bir özel mülkiyeti satın alarak arazinin bir kısmını Hürriyet Bahçesi olarak tasarlatmıştır (Millet Bahçesi Rehberi, 2020). 19. yüzyılın ikinci yarısında gündeme gelen "millet bahçeleri" yer seçimleri, işlevleri ile farklılaşmaktadır. Özellikle, "Tepebaşı ve Taksim Millet Bahçeleri" geleneksel gezinti alanlarından ayrılmaktadır (Şenyurt, 2018). Millet Bahçelerinin mesire yerlerinden farkı sınırları belli olması bir üstünlük sayılmasına rağmen ücretli olmasıdır. Taksim ve Tepebaşı Millet Bahçeleri aynı zamanda cerrah olan İstanbul Şehremini Cemil Topuzlu zamanında ücretsiz hâle getirilmiştir (Şenyurt, 2018). Millet Bahçeleri Osmanlı toplumundaki çeşitli milletleri bir kamusal alanda bir araya getirmeyi amaçlayan Tanzimat projesidir. Ancak uygulamada bu amacın sonuca ulaşıp ulaşmadığı konusunda yeterli belge bulunmamaktadır. Lokantalar, tiyatrolar, kafeler, kulüpler ve müzik dinletileri için salonlar; Millet Bahçeleri'nin ayrılmaz parçalarıdır (Şenyurt, 2018). Millet bahçelerini mesire yerlerinden ayıran diğer bir önemli özellik ise Batılılaşan toplumun yeni taleplerinin mekândaki görüntüsü olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu son döneminde park olarak nitelendirilen ve en önemli yeri Gülhane Parkı'dır. Aslında Topkapı Sarayı'nın gül ağaçları ile bezenmiş dış bahçesidir. 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı Gülhane'de okunmuş-

tur. Daha sonra Avrupa demiryolunun Sirkeci'ye Sarayburnu'ndan geçerek gelmesi üzerine parkın ağaçları sökülmüş, çöküntü alanı hâline gelmiş, hatta "Bitli Kâğıthane" adını almıştır. 1891 yılında Müzehane-ü Hümayun denilen ve bugünkü adıyla İstanbul Arkeoloji Müzesi II. Abdülhamit'in izniyle bu alana yapılmasıyla tekrar değerlenmiştir. Bu yapının mimarı İstanbullu bir İtalyan olan Alexandra Vallaury'dir. Vallaury yapının mimarisinde, Müze müdürü Osman Hamdi Bey'in (-ki aynı zamanda ressam ve arkeolog) Sayda'da bulduğu bir lahidi yorumlamıştır (Ortaylı, 2006). 1912 yılına gelindiğinde ise park hâline getirilerek halka açılmıştır. 24 Kasım 1928 yılında Mustafa Kemal Atatürk kara tahta üzerinde Latin harflerini Gülhane Parkı'nda halka tanıtmıştır (İstanbul Valiliği, 2019). Gülhane Parkı, 1830'lu yıllardan sonra kırılma noktası sayılacak olaylara şahitlik yapmıştır. Bunların ilki; Tanzimât-ı Hayriye (Hayırlı Düzenlemeler) veya Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu, Osmanlı İmparatorluğun toplumsal ve hukuksal yapısındaki büyük dönüşümün başlangıcıdır. Müze-i Hûmayun (İmparatorluk Müzesi) ile koruma bilincinin gelişmesi kültürel dönüşümün başlangıcıdır. 1912 yılında park olarak düzenlenmesi, kamusal alan düzenlemesine kurumsallaşmanın başlangıcıdır. Son olarak da Latin harflerinin bu parkta tanıtılmasıyla en büyük değişimin başladığı kamusal alandır.

3.2. Cumhuriyet ile Birlikle Kentsel Yeşil Alanların Kent Sisteminin Parçası Olma Süreci

Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumsal değişim Türk kentlerine yansımıştır. Toplumsal dönüşüm sürecinde, geleneksel ilişkilerin yerini kurumsal ilişkiler almaya başlamıştır. Yeni kurumsal işlevlerin içinde planlama önemli bir yer almıştır. Ekonomik ve sosyal yapının planlı gelişimi kurumsallaşırken, fiziki planlama faaliyetleri de kurumsallaşmıştır. Planlamanın kurallar dizgisi hâlinde gelişmesi ile birlikte mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminden sonra, parkların kent planının parçası olması İmar Kanunları ile tanımlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde kentsel yeşil alanlara yaklaşım İmar Kanunları ile birlikte ele alınmıştır. Ancak İmar Mevzuatının Cumhuriyet ile başlamadığı için önceki dönemlerden de kısaca bahsedilmelidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul'un imarı ile sınırlı tutulan 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi imarla ilgili ilk kapsamlı düzenlemedir. Bu düzenleme ile birlikte yol ve sokakların genişlikleri, kamulaştırma, binalara ruhsat verilmesi, inşaatların denetimi, çerçevesinde yapılacak binaların yükseklikleri üzerine kurallar getirilmiştir. 1864 yılında Ebniye Nizamnamesi yürürlükten

kalkmış ve sadece İstanbul'da değil, tüm İmparatorlukta uygulanacak olan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. 1864 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi harita yapımına, kamulaştırmaya, parsel düzenine, yol genişliklerine, bina yüksekliklerine ilişkin hükümler getirmiştir. 1882 tarihinde yürürlüğe giren Ebniye Kanunu Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk imar kanunudur. Bu kanunla 1864 tarihli Ebniye ve Turuk Nizamnamesi yürürlükten kalmış ve kapsamlı yeni hükümler getirilmiştir (Tekeli, 1980'den akt. Ersoy, 2000). Ebniye Kanunu, mahalle ölçeğinde yapılacak parselasyonlarda, yol genişletilmesi için taşınmaz sahiplerinin arsalarının en çok %25'ini kamuya bırakmalarını ve karakol ve okul binası için ise bedelsiz olarak yer terkedilmesini hükme bağlamaktadır (Ersoy, 2000). Bu iki özellik Cumhuriyet dönemi imar mevzuatında farklı oranlarda tarihsel köklerini göstermektedir.

Bu uygulama 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile belediyelerde uygulanmıştır (Ebniye Kanunu mahalle ölçeğinde ve yangın yerlerinde uygulama olanağı olması nedeniyle). 1933 yılına gelene kadar yeşil alanlar ve imar mevzuatı ilişkisi zayıf olsa da dönem içindeki uygulamalar önemlidir. Örneğin, Başkent Ankara'nın planlama çalışmalarına çok erken başlanmıştır. 23 Nisan 1920 de Millet Meclisinin Ankara'ya taşınması, sonrasında başkent olma ayrıcalığının da Ankara'ya verilmesi ve tüm merkezi kurumların Ankara'da olması, Ankara'yı büyük toplumsal dönüşümün mekândaki görüntüsü hâline getirmiştir. Toplumsal dönüşüm eski ve yeni Ankaralı olarak tanımlanan ikili toplum yapısı arasındadır. Bir tarafta Ankara'nın Kale ve çevresindeki konut dokusunda geleneksel alışkanlıklarını sürdüren toplum varken, diğer tarafta İstanbul'dan gelen ve daha modern alışkanlıkları olan toplum bulunmaktadır. Ankara'nın ilk planı 1924-1925 Lörcher Planlarıdır. Lörcher eski ve yeni Ankara'nın bütünleşmesinin park ve meydanlar ile olacağını ve kent estetiğinin mekân ve meydanlar ile olacağını savunmaktadır (Cengizkan'ın (2004) ifadesiyle Kızılay, Sıhhiye, Zafer, Ulus ve Lozan meydanlarını, Lörcher Planı'na borçludur). Lörcher Planı sürerken, Ankara'nın başkentlilik işlevleri yoğun göç çekmeye başlamıştır. Kentin gelişimini daha hızlı kontrol almak amacıyla 1927 yılında yarışma düzenlenmiş ve başkentin kapsamlı planını yapma yetkisini Jansen kazanmış, plan 1932 yılında kesinleşmiştir. Planlama çalışmaları olduğu sırada Mustafa Kemal Atatürk'ün vizyonu başkente büyük katkı sağlamıştır. Bu vizyon, devrimler arasında sayılmayan ve en büyük devrim olan "**yeşil devrim**"dir ve bu devrim iki temel görüşe dayanmaktadır (Memlük, 2004'den akt. Özer, 2005).

- Toplumun sosyalleşmesini ve aydınlanmasını sağlayacak Kültür Park'ları oluşturmak
- Gençliği aydınlık geleceğe hazırlayacak Gençlik Parkları yapmaktır.

Bu büyük vizyon çerçevesinde başkent planlanmıştır. Aynı zamanda Ankara'ya Cumhuriyetin ilk planlanmış kenti olma özelliği kazandıran Jansen, plan çalışmasında doğal nitelikteki topoğrafik ve morfoljik özellikler ile mikro klimatik koşulları dikkate almış ve doğal değerlere karşı duyarlılığını 300. 000 nüfusa 1490 hektar yeşil alan (kişi başına 49,66 m^2) önererek göstermiştir (Özer, 2005). Kişi başına düşen yeşil alan miktarı yaklaşık 50 metre kare olarak birçok Avrupa kentinin üzerindedir. Ancak asıl önemli olan başkent planın vizyonudur. Toplumun sosyalleşmesini ve aydınlanmasını sağlamak için açık ve yeşil alanların öneminin vurgusu yapılmıştır. Aynı süreçte gençlik parklarına anlam yüklenmiştir.

Bu çalışmada Ankara örneği, imar yasaları öncesi boşluk sayılacak sürede açık ve yeşil alanlara nasıl yaklaşıldığının altını çizmek için verilmiştir. Başkent Ankara'nın ilk planlarındaki Cumhuriyet izleri daha sonraki zamanlarda tekrarlanmamıştır.

Daha öncede vurgulandığı gibi ülkemizde açık ve yeşil alanlara yaklaşım, imar mevzuatı ile belirlenmektedir. Çizelge 2 kentlerin imar planlarında ayrılacak yeşil alan miktarının nasıl değiştiğini göstermektedir. 1933 yılında çıkarılan Belediye Yapı ve Yollar Kanununda açık ve yeşil alan miktarı kişi başı 4 metre kare olarak belirlenmiştir. Yapılacak planlarda kentin 20 yıl sonraki nüfusuna (müstakbel nüfus olarak geçmektedir) göre kişi başı 4 m^2 ayrılması yeterli bulunmuştur. Buradaki diğer bir önemli vurgu ise açık ve yeşil alanlara yaklaşımdır. "Koru, çayır, göl ve oyun yerleri" olarak tanımlanarak açık ve yeşil alan sistemine dar bir bakış getirilmiştir. Bir önceki dönemde ya da yasa çıkmadan önce yeşil devim olarak adlandırılan vizyondan sonra, açık ve yeşil alanlara oldukça farklı yaklaşılmıştır.

1956 yılında çıkarılan İmar Yasası, toplumsal etkilerin sonucudur. Türk kentlerinde kırdan kente yoğun göçlerin başlamasıyla birlikte artık kentlerin kapsamlı bir imar mevzuatına gerek duyduğu anlaşılmıştır. 1965 yılında çıkan yasada da 1972 yılında kadar açık ve yeşil alanlar için bağlayıcı bir görüş yer almamaktadır. 1972 yılına gelindiğinde kentlerde yeşil alan miktarı 7 m^2 ye çıkarılmıştır. Her iki yasada da (1933 ve 1956) en büyük sorun planların uzun erimli yapılmasıdır. Plan yapım tarihinde 15 veya 20 yıl sonrası hedeflendiği

için kentler bu düşük miktardaki yeşil alan miktarı ile geleceğe hazırlanmaktadır. Türkiye'de kentler, 1970'li yılların ortalarına kadar yağ lekesi biçiminde büyümüşlerdir. Kent merkezlerine yık-yap süreçleri tarihsel ve kültürel değerlerin tahrip edilmesine, sürekli olarak yoğunluk artışına ve yeşil alanların yok oluşuna, sosyal altyapıların yetersiz kalışına neden olmuştur (Tekeli, 2009).

1985 yılına gelindiğide artık dünya değişmiş, ileşim ve etkileşim artmıştır. Artık yerellik konularının tartışıldığı, çevre sorunlarının dünyanın ortak gündemi olup Türk kentleri de bu değişimden uzak kalmamıştır. 1985 yılında içeriği değişen 3194 sayılı İmar Kanunu da bu gündeme yaklaşmıştır. Öncelikle açık ve yeşil alan tanımlar "Koru, çayır, göl ve oyun yerleri ve yeşil saha" çerçevesinden "meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha" çerçevesine taşınmıştır. Daha sonra kanunun yönetmelikleri ile açık ve yeşil alanlarının tanımı genişletilmiştir. 1985 yılı ile 1999 yılları arasında kişi başına düşen yeşil alan 7 m^2 iken, 1999 sonrasında kişi başı 10 m^2 ye çıkarılmıştır. 1999 yılında çıkarılan yönetmelikle açık ve yeşil alanlar aktif yeşil alan (park, çocuk bahçesi ve oyun alanları olarak ayrılan sahalardır) olarak belirlenmiştir. 2014 yılında tekrar yönetmelik (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği) değişmiş sosyal açık ve yeşil alanlar başlığı altına alınmıştır. 2017 yılında tekrar revize edilerek üst başlık açık ve yeşil alanlar olmuştur.

Tablo 2. İmar Kanunlarında Yeşil Alanlar

Yasa ya da Yönetmelik Adı	**Yayın Tarihi: RG**	**Yeşil Alanlara Yaklaşım**
2290 Belediye Yapı ve Yollar Kanunu	21. 06. 1933	Müstakbel nüfus x 4 m^2; Koru, çayır, göl ve oyun yerleri.
6785 İmar Kanunu	16. 07. 1956	Değişiklik 28. madde: yeşil sahaların tamamı plânlamaya esas alınan nüfus başına 7 metrekareden aşağı düşürülemez (6785 sayılı İmar Kanununda bazı değişiklikler yapılması hakkındaki 1605 sayılı Kanun ile 11 Temmuz 1972).
3194 İmar Kanunu	09. 05. 1985	Meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha olarak ele alınmakta, **standartlar** yönetmelikle belirlenmektedir.
İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik	02. 11. 1985	Aktif yeşil alan 7 m^2 Aktif yeşil alan: Park, çocuk bahçesi ve oyun alanları olarak ayrılan sahalardır.
İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	02. 09. 1999	Aktif yeşil alan 10 m^2 (Aktif yeşil alan: park, çocuk bahçesi ve oyun alanı olarak ayrılan sahalardır).

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	14. 06. 2014	Sosyal açık ve yeşil alan: Çocuk bahçesi, park, botanik parkı, hayvanat bahçesi, mesire yeri, rekreasyon.
Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17. 05. 2017	Açık ve Yeşil Alanlar; 1. İlçe Sınırları Dâhilinde Yapılan Planlamalarda: Çocuk Bahçesi, Park, Meydan, Semt Spor Alanı, Botanik Parkı, Mesire Yeri, Rekreasyon: 10 m^2, 2. İl Sınırları Bütününde Yapılan Planlamalarda: Hayvanat Bahçesi, Kent Ormanı, Ağaçlandırılacak Alan, Fuar, Panayır ve Festival Alanı, Hipodrom:5 m^2

Mevzuatımızda kentsel yeşil alanların tanım ve standartların bulunduğu iki yönetmelik bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda sıkça söz edilen; "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği", ikincisi ise "Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği"dir.

Açık ve yeşil alanlar ile ilgili tanımlar Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (RG, 2017b) yer almıştır. Yönetmeliğin 4. Maddesi Tanımlar olup Yönetmelik içinde geçen tüm kavramlar bu madde anlatılmıştır. Yeşil alan ise bu madde dört alt başlıkta açıklanmıştır. Bu başlıklar (i) çocuk bahçeleri (ii) parklar (iii) piknik ve eğlence(rekreasyon) alanları ve sonuncusu da 08.01.2019 tarihinde eklenen (iv) **millet bahçeleridir**. Bu tanımlara bakıldığında bölge parkının tariflenmediği söylenebilir. Ancak Yönetmeliğin "yeşil alanlar" olarak belirlediği başlık içinde yer almaktadır. Bu başlıkta da "Yeşil alanlar; toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreaktif alanları toplamını (Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır) olarak ifade edilmektedir.

3.2.1. Millet Bahçelerinin Kurumsallaşması

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde millet bahçeleri; "Halkı doğa ile buluşturan, rekreaktif gereksinimleri karşılayan, afet anında kentin toplanma alanları olarak da kullanılabilecek, yer seçimi, alan büyüklüğü, fonksiyonları ve tasarımı gibi hususların Bakanlıkça hazırlanarak yürürlüğe konulacak Millet Bahçeleri Rehberinde belirlendiği büyük yeşil alanları" olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'de açık ve yeşil alan yaklaşımı için önemli bir gelişme de millet bahçeleridir. Önemi öncelikle Türk İmar Mevzuatında açık ve yeşil alan başlığı altında yer alan kavramlar içinde adına rehber çıkarılan tek kullanım olmasıdır. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin 4'üncü Maddesi kapsamında Çevre ve Şe-

hircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü tarafından Millet Bahçeleri Rehberi (Mayıs 2020) hazırlanmıştır. Rehber de Yönetmelik referans verilerek Millet bahçesi tanımı yer almıştır. Bu tanıma göre "Millet Bahçesi genel anlamda; halkı doğa ile buluşturan, rekreatif gereksinimlerini karşılayan, afet anında kentin toplanma alanları olarak kullanılabilecek, büyük yeşil alanlar" olarak tariflenmektedir. Yine Rehberde "Millet Bahçeleri tanımı; tarihî, kültürel ve doğal özellikleri koruyan, sosyo-kültürel hayata dair önemli yansımalar sunan, şehrin ve ülkenin prestijine katkı sağlayacak simgesel yeşil alanlar olarak genişletilebilir" ifadesi yer almıştır (Millet Bahçeleri Rehberi, 2020).

Millet Bahçelerinin olumsuz sayılacak özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

a. Millet bahçelerinin en az 15. 000 m^2 olarak belirlenmiş olup bu büyüklük dünya standartları içinde mahalle parkına denk gelmektedir. Mahalle parkı ölçeğinde Rehber'de belirlenen hedeflere ulaşmak oldukça zor olacağı da açıktır.

b. Millet bahçeleri, yeni yeşil alan oluşturma yerleri olmayıp mevcut açık ve yeşil alanları dönüştürme yerleridir. Millet Bahçesi Rehberinde, Millet bahçesi yapılacak alanın imar planında; park, rekreasyon, mesire, ağaçlandırılacak alan olması gerektiği belirtilmektedir.

c. Millet bahçeleri, ölçeğine göre sinema, tiyatro, konser vb. amaçlı açık hava gösteri etkinlik alanları, kapalı veya açık otopark alanları, idari ve teknik yapılar, tuvaletler, mescit, müze, atölye ve sergi yapıları, yeme içme yerleri, büfeler, çay bahçesi, cami, sağlık danışma birimleri, millet kıraathanesi, kütüphane, halkın okuma, araştırma ve dinlenme ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapıları da içermektedir. Bu yapılar kapalı alan olduğu için eski imar durumuna göre daha yoğun kullanım içermektedir.

d. İmar planlarındaki park, rekreasyon gibi alanlarda yukarda sayılan kapalı kullanımları çoğu yer almamaktadır. 1000 m^2 ve üzeri parklarda ahşap veya hafif yapı malzemelerinden yapılmak, kat adedi 1'i, yüksekliği 4. 50 metreyi ve açık alanları dâhil taban alanları toplamda %3'ü, her birinin alanı 15 m^2'yi geçmemek kaydıyla çay bahçesi, büfe, muhtarlık, güvenlik kulübesi yapılabilmektedir. Piknik ve eğlence (rekreasyon) alanlarında ise bodrum katlar dâhil yapı inşaat alanı toplamda %5'i, her biri için muvakkat yapı ölçülerini aşmayan çok amaçlı salon, mescit, lokanta, kahvehane, çay bahçesi, büfe yer alabilmektedir

e. Millet bahçeleri içine çok farklı fonksiyonlar yapılabilecektir. Oysa İmar Mevzuatında sağlık kullanımları, eğitim kullanımları, kültürel tesisleri ve dini tesis kullanımları ayrı gruplandırmış ve her biri ayrı yüz ölçümü alanı tanımlamıştır.

f. Millet bahçeleri, İmar Mevzuatından bağımsız bir rehbere dayalı kurallar dizisine dayanmaktadır.

Millet bahçelerinin olumlu özellikleri ise aşağıdaki gibidir;

a. Millet Bahçeleri Rehberine göre, bu bahçelerin büyüklüğü kentin nüfusuna göre değişecektir.

b. Millet Bahçeleri'nde, bahçenin bulunduğu coğrafyanın yerel bitki örtüsünü korunacak ve tekrarlayarak artıracaktır, bahçelerde ekosistemin korunması sağlanırken yenilikçi ve sürdürülebilir enerji etkin uygulamalar yer alacaktır.

c. Millet Bahçelerinde, yürüyüş, koşu ve bisiklet yolları, meydanlar ve idari birimi ile birlikte toplanma alanları, su yüzeyleri, çeşmeler ve selsebiller, anıtsal ve /veya simgesel sanat eserleri ve alanlar yer alacaktır.

d. Yine bahçelerde açık hava sergi alanları, el sanatları merkezi, açık hava tarih parkı; her kentin kendi geçmişine ilişkin (zafer, kurtuluş vb.) mekânların, kişilerin, olayların açık alan objeleriyle ifadelendirildiği alanlar olacaktır.

e. Seracılık alanları, sebze-meyve bahçeleri, fidanlıklar, tematik bahçeler (koku bahçesi, renk bahçesi, tıbbi bahçe, aromatik bahçe, yöre bahçesi, Türk bahçesi, tekno-bahçe, topiary bahçesi, gülistan, duyu bahçesi, su bahçesi, sanat bahçesi, yansıma bahçesi, bitki koleksiyon bahçesi, sergi bahçesi, botanik bahçesi, arboretum gibi alanlar tasarlanacaktır.

f. Bahçenin büyüklüğüne göre sokak hayvanları için bakım ve barınak alanları ya da hayvanların temel ihtiyacına yönelik donatılar (kuş evleri, su-mama kapları, yuva vb.) olacaktır.

g. Her yaş ve yetenekteki çocuklar için oyun alanları (çocuklara yönelik lego, puzzle, labirent, keşif tasarım/uygulama alanları), her yaş ve yetenekte bireyler için spor alanları (futbol, basketbol, voleybol, tenis, binicilik, okçuluk gibi)yer alacaktır.

Millet bahçelerinin olumlu ve olumsuz özellikleri sürdürülebilirlik ilkeleri ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Olumlu özellikler sürdürülebilir parklara tamamen uyarken, olumsuz özelliklerinin uyuşmadığı söylenebilir.

Sonuç

Kamusal alanlar fiziksel ve sosyal dinamiklerin güçlenmesinde ve kamusal kültürün oluşmasında önemli rol oynamaktadırlar. Kentlerin sokakları, parkları, meydanları kolektif refahın da sembolleridir. Açık ve yeşil alanların kentler içindeki oranı, dağılımı, birbirleri ile ilişkileri her toplumda farklılık göstermektedir. Farklı gelişmişlik düzeyleri de açık ve yeşil alanlara yaklaşımı etkilemektedir. Açık ve yeşil alanların kentlerin en önemli parçası olduğunun kabul edilmesi ve tasarımı da zaman içinde farklılık göstermiştir. 18. yüzyıl ile başlayan sanayileşme ve sonucundaki sanayi toplumunun yaşadığı kente tepki, kapitalizmin yarattığı eşitsizlik ile birleştiğinde sistemi tehdit eder hâle gelmiştir. Planlama hareketleri ve park hareketleri de bu dönemde iç içe gelişmiştir. Amerikan kentlerinde parklar ilk olarak sanayi kentinin çürüttüğü kentlerin panzehiri olarak görülmüştür. İlk olarak kentlerin dışında büyük alanlarda, sakin alanlar tasarlanırken, 1900'lü yıllar ile birlikte özellikle düşük gelirli gruplarının yaşadığı alanlarda parklar tasarlanmıştır. Bu parkların toplumsal bütünleşmede faydası olduğu savunulmuştur. Bir sonraki dönemde parkların toplumsal anlam içermesi yerine, fiziki aktiviteleri geliştirecek alanlar olarak tasarlanmıştır. Parkların kentsel sistemle bütünleşmesi ve network olarak tasarlanması 1960'lı yıllardan sonra başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise parkların ekosistemin bir parçası olduğu kabulüyle tasarım etkilenmiştir. Sürdürülebilirlik ilkeleri park tasarımına yansımıştır. Yerel bitki örtüsünü tekrarlama, yine yere özgü flora ve fauna sistemlerinin korunması ve geliştirilmesi farklı büyüklükteki parkların temel işlevi hâle gelmiştir. Yerellik ilkesi bioçeşitliliği koruyup sürdürürken, sosyal olarak da parklar rol üstlenmiştir. Gelenek ve görenekleri kaybetmemek, unutmamak ve unutturmamak için parklarda sivil toplum örgütlerince katılımcı faaliyetler yer almıştır.

18. yüzyılda ülkemizde, Avrupa ve Amerika kentleri gibi Sanayi Devrimi yaşamadığı için sanayileşmenin olumsuz etkileri de mekânda olmamıştır. Ancak Avrupa ve Amerikan kentlerindeki açık ve yeşil alanlara ilişkin mekânsal faaliyetlerin benzerleri de ülkemiz kentlerinde görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu dönemine rastlayan ilk zamanlarda mesire alanları ile birlikte ilk parklar sayılabilecek millet bahçeleri açılmıştır. Tamamen doğal alanlardaki mesire yerleri Osmanlı kültüründe önemli yer tutmuştur. Saray bahçeleri ise yine Osmanlı kültürünün seçkin yapısının beğenisine göre gelişmiştir. Ancak saray bahçeleri seyirlik ve dokunulmaz alanlar değil, sosyal yaşamın bir parçasıdır.

İmparatorluğun son dönemlerinin en önemli parkı ise Gülhane Parkı'dır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte modernitenin tüm kurumlarının inşası başlamış,

imar mevzuatı içinde parklar yerini meşru olarak almıştır. Ancak ilk imar yasasından önce Başkent Ankara'nın imar planlarında bir kez daha olamayacak kadar fazla açık ve yeşil alanlar ayrılmıştır. Yeşil alanların büyüklüğü Mustafa Kemal'in "yeşil devrimi"nin etkisinde olduğu da açıktır. Yeşil devrim ilkeleri içinde parkların toplumsal bütünleşmedeki rolü vurgulanmıştır.

Takip eden yıllarda üç defa İmar Yasası çıkmıştır. Hâlen geçerli olan İmar Yasası ve ilgili yönetmelikler ile yeşil alanların tür çeşitleri belirlenmiş ve her açık ve yeşil alan büyüklüğü kentin gelecek nüfusuna göre standartlar ile ifade edilmiştir. İmar Yasasının uygulama yönetmeliklerinde daha önce mevzuatta hiç yer almayan "millet bahçesi" kullanımı eklenmiştir. Millet Bahçesi'nde yer alacak fonksiyonlardan büyüklüğüne kadar her kural bir rehberde açıklanmıştır. İmar mevzuatında günümüze kadar geçen dönemde hiçbir kullanım için ayrı bir uygulama rehberi yayınlamamıştır ve bu nedenle millet bahçeleri özeldir.

Millet bahçeleri Türk kentlerinin sürdürülebilirliği için bir fırsat sağlayacağı söylenebilir. Açık ve yeşil alan çeşitliliği açısından oldukça zengin kullanımlar Rehber'de yer almıştır. Sürdürülebilir parklarda yer alan yerellik ilkeleri de millet bahçesinde vardır. Ancak aynı rehberde bir o kadarda kapalı alan tanımlanmıştır. Kapalı alanlar da çok farklı fonksiyonlar içermektedir. Bir kentte yer alabilecek sosyo kültürel yapıların önemli bir kısmı bahçeler içinde yer seçebilecektir.

Sonuç olarak; Millet Bahçeleri niceliksel (yüz ölçümü olarak büyük alanlar), niteliksel (sürdürülebilirlik ilkelerine uygun ve çelişki içermeyen), erişilebilir (her gelir ve her yaş grubunun ulaşabileceği) ve organizasyonel (park kuralları ve faaliyetlerin yönetimi) kriterleri sağlandığı zaman sürdürülebilir kentler sistemine büyük katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 LÖRCHER PLANI: Kentsel Mekân Özellikleri, 1932 Jansen Planı'na ve Bugüne Katkıları, Etki ve Kalıntıları*. Ankara Enstitüsü Vakfı ve Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Centers, K. T. (2019). *An Exploration of the Relationships Between Sense of Community, Park Benefits, and Neighborhood Park Use*. Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation. Human Movement Sciences, Old Dominion University.

Cranz, G. (1980). Women in urban parks. *Women and the American City*, 5(3), 79-95.

Cranz, G. (1982). *The Politics of Park Design: A History of Urban Parks in America*. Cambridge, MA: MIT Press.

Cranz, G., & Boland, M. (2004). Defining the sustainable park: a fifth model for urban parks. *Landscape Journal*, 23(2), 102-120.

Davidson, M. (2013). The sustainable and entrepreneurial park: contradictions and persistent antagonisms at Sydney's Olympic Park. *Urban Geography,* 34(5), 657-676.

Dreiling, H. C. (2005). What Makes a Community Livable?. *The American Institute of Architect*.

Ersoy, M. (2000). İmar Planı Uygulamalarında Düzenleme İşlemi (Tarihsel gelişim, İmar Uygulamalannda Başvurulan Yöntemler, İmar Düzenleme İşleminin Teknik Boyutu ve Uyulması Gereken Kurallar). *Mekân Planlama ve Yargı Denetimi,* 44-71.

Ertürk, V. (2013). XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Bir Eğlenme ve Dinlenme Mekânı Olarak Tersane Bahçesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* 6(15), 91-115.

Freestone, R. (1998). The city beautiful: towards an understanding of the Australian experience. *Journal of Architectural and Planning Research*, 15(2), 91-108.

González, MC. G., & Guerrero, S. (2014) The national federation of town planning and housing, 1939–1954: a network for town planners and architects in Franco's Spain. *Journal Urban History*, 40(6), 1099-1122.

Hall, P. (2014). *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880.* 4. Baskı. John Wiley & Sons, Ltd.

Haq, S. Md. Atiqul. (2011). Urban green spaces and an integrative approach to sustainable environment. *Journal of Environmental Protection*, 2, 601-608.

Meck, S., & Retzlaff, R. C. (2009). A Familiar Ring: A Retrospective on the First National Conference on City Planning (1909). *Planning & Environmental Law*, 61(4), 3-10.

Nicholson, C. J. (2004). Elegance and grass roots: the neglected philosophy of Frederick Law Olmsted. *Transactions of the Charles S Peirce Society A Quarterly Journal in American Philosophy,* 40(2), 335-348.

Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek.* 17. Baskı. Timaş Yayınevi, İstanbul.

Özer, M. N. (2005). Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı. *Planlama,* 2005(4), 16-25.

Pincetl, S., & Gearin, E. (2005). The Reinvention Of Public Green Space. *Urban Geography*, 26(5), 365–384.

RG (2014). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, EK-2 Tablo**:**Farklı Nüfus Gruplarında Asgari Sosyal ve Teknik Altyapı Alanlarına İlişkin Standartlar ve Asgari Alan Büyüklükleri Tablosu, Resmi Gazete Tarihi: 14. 06. 2014 Resmi Gazete Sayısı: 29030.

RG (2017a). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 27 Mayıs 2017 EK-2 Tablo: Farklı Nüfus Gruplarında Asgari Sosyal ve Teknik Altyapı Alanlarına İlişkin Standartlar ve Asgari Alan Büyüklükleri Tablosu.

RG (2017b). Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 03. 07. 2017 Resmî Gazete Sayısı: 30113.

Richardson, G. (2007). The collapse of the United States banking system during the Great Depression, 1929 to 1933. *New Archival Evidence, Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 1(1), 38-50.

Ronald, S. (2018). *The behavioral economics of John Maynard Keynes, Schumpeter Discussion Papers.* University of Wuppertal, Schumpeter School of Business and Economics.

Rothbard, M. N. (2000). *America's Great Depression.* 5. Baskı. The Ludwig von Mises Institute.

Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama,* 23(2), 67-76.

Şenyurt, O. (2018). Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 3(2), 143-167.

Tekeli, İ. (1980). Tütkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri. *Türkiye'de İmar Planlaması*, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 17-18.

Tekeli, İ. (2009). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, "Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi". *Tarih Vakfi Yurt Yayınları,* 106-134.

Thomas, S. H. (1988). No Little Plans: The Achievement of Daniel Burnham. *Art Institute of Chicago Museum Studies*, 13(2), 96-105.

Thornton, P. H., Jones, C., & Kury, K. (2005). Institutional logics and ınstitutional change in organızations: transformation ın accounting, architecture, and publishing. *Transformation in Cultural Industries Research in the Sociology of Organizations*, 23, 125–170.

Ünal, S. G. (2020). *Sürdürülebilir yerleşim biriminde ekoyer yaklaşımına örnek bir model*. Basılmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.

Valance, H. (2009). Dark city, white city: Chicago's World Columbian Exposition. *French Journal of English Studies*, 431-443.

Wall, D. Z., Rothschild N. A & Copeland, C. (2008). Seneca village and Little Africa: two African American communities in Antebellum New York City. *Historical Archaeology,* 42(1), 97-107.

Wild., P. H. (1969). Flower power: a student's guide to pre-hippie transcendentalism. *The English Journal,* 58(1), 62-68.

Williams, L. (2011). The spectacle park: emergence of a sixth urban park typology. *Agora Journal of Urban Planning and Design*, 49-53.

Young, T. (1995). Modern urban parks. *The Geographical Review,* 85, 535–551.

İnternet Kaynakları

İstanbul Valiliği. (2019). İstanbul'un Koru ve Parkları: Gülhâne Parkı, http://istanbul.gov. tr/istanbulun-koru-ve-parklari-gulhane-parki, (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020).

Memlük, Y. (2017). Osmanlı Modernleşmesi ile Ortaya Çıkan Bir Kentsel Mekân Olarak "Millet Bahçeleri", http://www. skb. gov. tr/osmanli-modernlesmesi-ile-ortaya-cikan-bir-kentsel-mekân-olarak-millet-bahceleri-s25212k/, (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2020).

Millet Bahçeleri Rehberi (2020). https://webdosya. csb. gov. tr/db/mpgm/ editor-dosya/milletbahcesirehber. pdf, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2020).

Tunçer., M. ve Aytekin, Ö. (2019). Osmanlı Dönemi Bahçelerinden Millet Bahçelerine, https://www. plantdergisi. com/prof-dr-mehmet-tuncer-oznur-aytekin/osmanli-donemi-bahcelerinden-millet-bahcelerine. html, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2020).

Cervelli, J. A. (2005). Landscape Design with Plants;Creating Outdoor Rooms, 12 Temmuz 2020 tarihinde https://simpson. ca. uky. edu/files/landscape_design_ with_plants. pdf, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2020).